

*Avveckla eller utveckla
mjölkproduktion
-vilka faktorer påverkar beslutet?*

Jonatan Dalberg

*SLU, Department of Economics
Degree Thesis in Business Administration
D-level, 30 ECTS credits*

*Thesis 534
Uppsala, 2008*

ISSN 1401-4084
ISRN SLU-EKON-EX-534--SE

Exit or develop dairy production

-What factors influence the decision?

Avveckla eller utveckla mjölkproduktion

-Vilka faktorer påverkar beslutet?

Jonatan Dalberg

Handledare: Helena Hansson

© Jonatan Dalberg

Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för ekonomi
Box 7013
750 07 UPPSALA

ISSN 1401-4084
ISRN SLU-EKON-EX-534 –SE

Tryck: SLU, Institutionen för ekonomi, Uppsala, 2008

Förord

Detta examensarbete betyder att jag nu har nått målet för mina studier vid SLU Ultuna. Det har varit en fantastiskt rolig och minnesvärd tid. Jag vill också skänka ett stort tack till alla som stöttat och hjälpt mig med denna uppsats.

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till min handledare Helena Hansson, utan vilken denna uppsats inte hade blivit till och som har stöttat och hjälpt mig samt haft ett fantastiskt tålamod. Sedan vill jag rikta ett stort tack till alla mjölkproducenter och före detta mjölkproducenter som deltagit i intervjuerna i denna uppsats och därmed gjort den möjlig.

Jag vill också tacka min familj och mina vänner för allt stöd och all hjälp, inte bara under examensarbetet utan också under studietiden. Sist men inte minst vill jag tacka min far, Alf, för diskussionen som ledde fram till ämnet för detta examensarbete.

Uppsala i maj 2008,

Jonatan Dalberg

Summary

The decrease in the number of dairy farms in Sweden has been ongoing for a longer period of time. But the fact is that this has previously not had any big effects on total amount of milk produced in Sweden. The main reason is that the remaining dairy farms get larger. However, during the past year, there has been a decrease in the total amount of produced milk, because the decrease is faster than the increase within the farms that are left. During the same period of time the supply of milk on the global market also has decreased.

In spite of the fact that the global supply have decreased and the fact that the milk price increases, there are dairy farmers in Sweden who chose to exit the market. This paradox is the background to the question in this paper. What factors affect the dairy farmers that develop or exit milk production? Are there any other factors than the financial factor that affect the farmers?

This paper is a qualitative research based on case studies. The case studies are based on interviews with three farmers who have chosen to exit milk production and three farmers who have chosen develop their production. The interviews were made during November and December 2007. The idea with the interviews was to get the farmers to mention what factors they thought affected their decisions and to get a deeper understanding of each individual case.

The factors hypothesised to affect the decision to enter or exit milk production were divided into four different categories, based on a theoretical model developed in this paper. The categories are: General external environmental factors, Specific external environmental factors, The farm and the business, and finally the individual. These categories of factors affect the decision that the farmer make.

The results from this paper has been summarised into four conclusions. The first conclusion is that interest in dairy production is very important. All the three farmers that developed their production were very interested in milk production, while the farmer that had made an exit were less interested in milk production. The social and the geographic environment also had a big impact on the farmers. The ones that had developed lived in a social environment that was positive towards development if dairy production. The ones that had made an exit lived in an social environment that was not as positive towards milk production. The farmers who had made an exit lived close to a bigger or smaller city while the farmers who had developed lived further away from a city.

The third conclusion was that it is important to know whether or not the farm would survive for several years to come. The developer had that knowledge while the farmers that had made an exit did not. Finally, the fourth conclusion is that it is important how you see the means to reach your financial goal. Either you see dairy production as the means to reach your goal or you will find something else that you think is a better way.

Key terms: Dairy production, develop, exit, factors, environment, company, individual

Sammanfattning

Minskningen av antalet mjölkproducenter i Sverige har pågått under en längre tid. Detta faktum har dock inte påverkat den totala mängden invägd mjölk hos de svenska mejerierna, detta p.g.a. att de kvarvarande mjölkproducenterna ökat i storlek. Under det senaste året har dock minskningen av antalet mjölkproducenter inte kompenseras med de kvarvarande producenterna ökning. Detta har gjort att den totala invägningen av mjölk håller på att minska och mejerierna ser en viss risk att detta kan vara bestående. Under samma tid har också tillgången på mjölk på världsmarknaden minskat. Detta har lett fram till ökade priser för mjölk. Trots att priserna ökar så fortsätter avvecklingen Sverige. Denna paradox ligger bakom frågeställningen i denna uppsats. Vilka faktorer påverkar de mjölkproducenter utvecklar eller avvecklar. Finns det någon annan faktor än den ekonomiska? Finns det fler faktorer än de den ekonomiska?

Denna studie är en kvalitativ studie som bygger på fallstudier. Fallstudierna i sin tur baseras på intervjuer gjorda med tre avvecklare och tre utvecklare. Intervjuerna som ligger till grund för det empiriska materialet gjordes under november och december 2007. Intervjuerna gjordes med stöd av en intervjuguide hemma hos respondenterna eller, när ett möte inte kunde komma till stånd, via telefon. Tanken med intervjuerna var att få respondenterna att själva ange de faktorer som de ansåg hade påverkat deras beslut och därmed kunna få en djupare förståelse för varje enskilt fall.

Faktorerna har delats in i fyra olika kategorier enligt en modell, framtagen i denna uppsats. Kategorierna är indelade enligt följande: Allmän omvärld, Specifik omvärld, Gården och företaget, samt Individ. Dessa kategorier med faktorer påverkar i sin tur beslutet som producenten fattar.

Resultatet av denna studie har kunnat sammanfattas i fyra slutsatser. Till att börja med så spelar intresset för mjölkproduktion en stor roll. Alla de tre utvecklarna hade starkt intresse för mjölkproduktion medan två av de tre avvecklarna hade en lägre grad av intresse. Den sociala och geografiska omgivningen hade en stor påverkan såtillvida att de som utvecklade hade en eller flera individer som var positiva till en utveckling. Avvecklarna däremot hade inte detta stöd utveckling utan fick snarare stöd för att avveckla. Samtliga avvecklare befann sig i närheten av en större eller mindre tätort vilket hade gjort att de stött på en del problem med att t.ex. utveckla. Utvecklarna däremot befann sig längre ifrån en tätort.

Den tredje slutsatsen behandlar företagets fortlevnad som en viktig faktor för att utveckla eller avveckla produktionen. För att utveckla var viktigt att ha vetskap om att företaget skulle fortleva i varje fall över en investerings livslängd. Avvecklarna saknade vetskapen om detta vilket bidrog till just avvecklingen. Sist men inte minst så var synen på medlen man uppnår sina ekonomiska mål viktigt. Antingen såg man mjölkproduktionen som medlet att uppnå målet eller också såg bättre möjligheter med andra former av medel.

Nyckelord: Mjölkproduktion, avveckling, utveckling, faktorer, omvärld, individ, företag

Innehållsförteckning

1	INTRODUKTION	1
1.1	BAKGRUND	1
1.2	PROBLEM	1
1.3	SYFTE.....	2
2	TEORI.....	3
2.1	OMVÄRLDSFAKTORER.....	3
2.1.1	Faktorer som påverkar beslut	3
2.1.2	Tillväxt och tillväxtvilja.....	4
2.2	VAD SOM PÅVERKAR MJÖLKPRODUCENTER OCH JORDBRUKARE.....	4
2.3	INDIVIDEN SOM LANTBRUKARE.....	5
2.3.1	Värderingar.....	6
2.3.2	Typ av företagare/lantbrukare	6
2.3.3	Typer av entreprenörer inom lantbruksföretag.....	8
2.4	BESLUTET	8
2.4.1	Typ av beslut	8
2.4.2	Hur lantbrukare behandlar information	8
2.4.3	Hur lantbrukare beslutar	8
2.5	SYNTES OCH MODELL.....	10
2.6	HYPOTESER.....	11
3	METOD	12
3.1	VAL AV METOD	12
3.2	FRAMTAGANDE AV RESPONDENTER	12
3.3	KONTAKTEN MED RESPONDENTERNA.....	12
3.4	UTFORMNING AV INTERVJUGUIDE.....	13
3.5	MÖJLIGA FELKÄLLOR.....	13
4	EMPIRI.....	15
4.1	FALLFÖRETAG A, AVVECKLARE.....	15
4.1.1	Situationen kring beslutet.....	15
4.1.2	Faktorer	16
4.2	FALLFÖRETAG B, UTVECKLARE	17
4.2.1	Situationen kring beslutet.....	17
4.2.2	Faktorer	17
4.3	FALLFÖRETAG C, UTVECKLARE	18
4.3.1	Situationen kring beslutet.....	18
4.3.2	Faktorer	19
4.4	FALLFÖRETAG D, UTVECKLARE	20
4.4.1	Situationen kring beslutet.....	20
4.4.2	Faktorer	21
4.5	FALLFÖRETAG E, AVVECKLARE	22
4.5.1	Situationen kring beslutet.....	22
4.5.2	Faktorer	22
4.6	FALLFÖRETAG F, AVVECKLARE	23
4.6.1	Situationen kring beslutet.....	23
4.6.2	Faktorer	24
5	ANALYS	26
5.1	MODELLEN.....	26
5.2	AVVECKLARE.....	26
5.2.1	Omvärld	26
5.2.2	Företaget/Gården.....	27
5.2.3	Individen.....	27
5.3	UTVECKLARE	27
5.3.1	Omvärld	27

5.3.2 Företaget/Gården.....	27
5.3.3 Individen.....	28
5.4 AVVECKLARE OCH UTVECKLARE	28
5.4.1 Omvärld	28
5.4.2 Individen.....	29
5.5 HYPOTESER.....	30
<i>Hypotes 1</i>	30
<i>Hypotes 2</i>	30
<i>Hypotes 3</i>	31
<i>Hypotes 4</i>	31
6 SLUTSATSER.....	32
REFERENSER.....	34
<i>Litteratur och publikationer</i>	34
<i>Internet</i>	35

1 Introduktion

1.1 Bakgrund

I Land Lantbruk Nr 37 2007 kan man läsa följande rubrik, ”Bristen på mjölk hotar mejerierna”. I artikeln behandlas problemet med den minskande invägningen av mjölk till svenska mejerier. Det har lett till att mejerierna börjat oroa sig för ett minskat kapacitetsutnyttjande av anläggningarna. Under första halvåret har invägningen minskat med 3,4 procent jämfört med samma period föregående år (Land Lantbruk 1, 2007). Vidare så kunde man läsa att det är en negativ trend inom mjölkproduktionen trots att det finns en stor efterfrågan på mejeriprodukter samt större möjligheter att exportera dessa produkter i och med EU-medlemskapet (Land Lantbruk 2, 2007). Detta är bara ett axplock av alla de artiklar som kunde läsas under sensommaren och hösten 2007 i både lantbrukspress och de breda massmedierna. Detta ledde till att man lite senare kunde läsa att priset på mjölk till bonden har under den senaste tiden har ökat och kommer att öka (Land Lantbruk 3, 2007). Trots detta är inte alla mjölkbönder nöjda utan vill ha ytterligare ökning av priset för att ha en positiv tro på framtiden för svensk mjölkproduktion (Land Lantbruk 4, 2007).

Varför är detta ämne aktuellt nu? Studerar man SCB:s Jordbruksstatistiska årsbok så har invägningen av mjölk hos mejerierna minskat mer eller mindre sedan år 1990 till 2006 (Jordbruksstatistisk årsbok, 2007). Svaret på föregående fråga torde vara att de svenska mejerierna under tidigare år haft det utbud som efterfrågats. Det har till och med varit så att det funnits ett varierande överskott på mjölk. Det är detta överskott som nu ser ut att ha bytts ut mot ett underskott. Att mejerierna allt mer närmar sig ett underskott av mjölk har gjort att frågan om nedläggning av mjölkbesättningar har blivit högaktuell under år 2007. Nedläggningen av mjölkbesättningar är ingen nyhet då antalet besättningar i Sverige har minskat stadigt sedan i vart fall 1985 (www.svenskmjolk.se, 2008). Det som gör det hela aktuellt och intressant är att den minskning i antalet besättningar som har skett, har tidigare kompenseras med att de kvarvarande besättningarna har ökat och att mjölkavkastningen per ko har ökat. Detta är inte fallet längre då storleksökningen av besättningarna inte är lika omfattande som nedläggningen. Därmed har man nått den kritiska punkten för mjölkproduktionen när produktionsökningen i de kvarvarande besättningarna inte längre kompenserar förlusten från de nedlagda besättningarna.

1.2 Problem

Efterfrågan på mejeriprodukter har ökat under de senaste åren och möjligheten att exportera mjölkprodukter kom med EU-inträdet 1995. Framtidsutsikterna ser förhållandevis goda ut med en ökande efterfrågan av mjölkprodukter och därmed en trolig uppgång av mjölkpriset. Trots detta har nedläggningen av mjölkproduktionen fortgått och nu nått en punkt där det lett till ett underskott av mjölk. Frågan är då varför vissa producenter väljer avveckla medan andra väljer att utveckla. Kunskap om varför mjölkproducenterna gör så pass olika val under relativt likvärdiga omständigheter, kan förhoppningsvis leda till att man kan göra insatser som i framtiden får tillgången på mjölk att svara upp mot efterfrågan.

1.3 Syfte

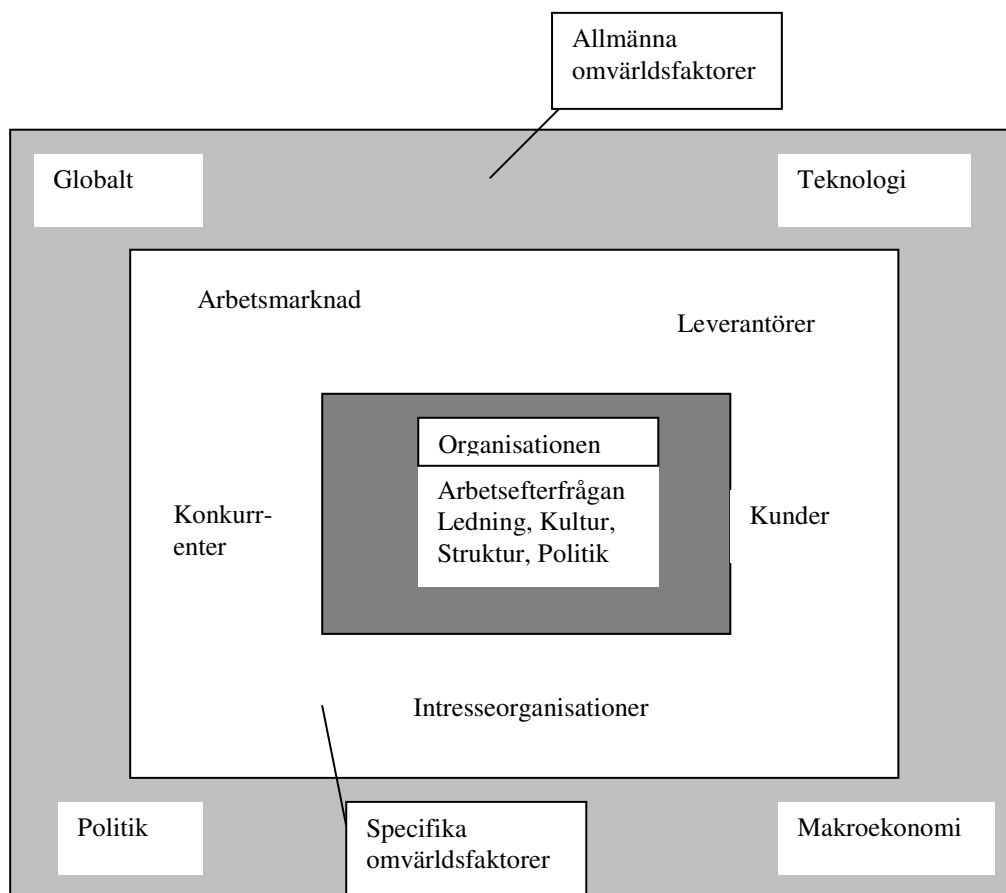
Syftet med denna studie är att identifiera vilka huvudfaktorer som styr mjölkbondens beslut att utveckla eller avveckla sin verksamhet. Vidare är syftet också att resultatet av studien ska kunna vara till hjälp när man tar beslut om åtgärder för exempelvis att vända trenden med avveckling av mjölkproduktionen.

2 Teori

2.1 Omvärldsfaktorer

2.1.1 Faktorer som påverkar beslut

I Lee et al (1999) beskrivs en modell för hur faktorer i och utanför ett företag påverkar detsamma. Till att börja med så finns de externa faktorerna som delas upp i två kategorier, en yttre och en inre, dels "General external environmental factors" och dels "Specific external environmental factors" vilka fritt översatt kan lyda "Allmänna omvärldsfaktorer" och "Specifika omvärldsfaktorer". Sedan finns de interna faktorerna vilka utgör den tredje och inre kategorin.

Figur 2.1. Interna och externa faktorer som påverkar beslutsfattande (Lee et al, 1999)

De "Allmänna omvärldsfaktorerna" innehåller faktorer såsom makroekonomiska förhållanden, politiska förhållanden, lagar och regler, hur samhället ser ut, globalisering samt teknologi (Lee et al, 1999).

De "Specifika omvärldsfaktorerna" är fortfarande externa faktorer men de är mer specifika i relation till företaget och dess utseende och bransch etc. Exempel på i denna kategori är underleverantörer, kunder, konkurrenter, arbetskraft och intresseorganisationer (Lee et al, 1999).

Den tredje kategorin, interna faktorer, består av faktorer som befinner sig inom företagets organisation såsom organisationens struktur, företagskultur, företagsledning och företagets internpolitik (Lee et al, 1999). Dessa faktorer har företagaren störst möjlighet att påverka.

2.1.2 Tillväxt och tillväxtvilja

För att tillväxt skall ske i småföretag och för att en entreprenöriell framåtanda skall uppstå i ett land krävs det att staten skapar förutsättningar för detta. De faktorer som en stat kan påverka för att skapa ett bra underlag för tillväxt, tillväxtvilja och entreprenörskap är bl.a. institutioner, lagar och regler. Med detta menas bl.a. beskattning av entreprenörs- och arbetsinkomster, regler för sparande och riskkapitalförsörjning, riskkapitalmarknadens institutionella förutsättningar, regler på arbetsmarknaden etc. (Henrekson, 2001). Med hjälp av de nämnda instrumenten kan en stat och/eller en överstatlig organisation delvis styra hur den inhemska marknaden och företagstillväxten skall se ut.

I en studie gjord av Wiklund, Davidsson och Delmar (2001) undersöktes tillväxtviljan hos småföretag i tre olika branscher. De studerade företagen bestod av tjänsteföretag, tillverkningsföretag samt handelsföretag. I resultatet framgick det att ekonomisk vinning inte var en lika stor drivkraft bakom tillväxt och tillväxtvilja som så ofta tas för givet och som ekonomisk teori beskriver. Istället visade sig att ickeekonomiska faktorer har stor påverkan på tillväxtviljan. Den viktigaste faktorn visade sig vara förväntningar om förändringar i de anställdas trivsel.

Oftast ser man till det strikt ekonomiska när man diskuterar tillväxt. Under senare tid har man sett att så kallade mjuka aspekter har en större betydelse än vad man tidigare trott vilket bl.a. Wiklund (2001) tar upp.

När program för utveckling av småföretag har tagits fram har fokus legat på att öka tillgången på resurser som t.ex. riskkapital, eller så har fokus legat på utbildning för att öka förmågan hos småföretagarna att expandera. Med dessa program har antagandet varit att med tillgång till resurser och kunskap så sker tillväxten och utvecklingen av sig självt. Dock har nämnda program en viss tendens att se förbi de mjuka kvaliteterna hos företagarna som t.ex. motivationen. På senare tid har de mjukare kvaliteterna hamnat mer fokus (Wiklund, 2001).

2.2 Vad som påverkar mjölkproducenter och jordbrukare

Vilka faktorer påverkar mjölkproducenter i synnerhet och jordbrukare i allmänhet att utveckla eller avveckla sin produktion? För att få en bättre inblick presenteras här nedan några resultat från tidigare studier gjorda i Sverige med liknande frågeställning som denna studie har.

Enligt Hultén (2003) är de fem faktorer som påverkar mest vid beslut om utveckling av mjölkproduktion strävan efter bättre lönsamhet/privatekonomi, arbetsmiljö, djurmiljö, mjölkprisets utveckling samt strävan efter att utnyttja gårdens möjligheter. Fyra av dessa fem faktorer har en relativt stark koppling till individen som företagare och företaget som sådant medan den femte, mjölkprisets utveckling, ligger utanför företagets sfär och kan sägas vara en extern faktor.

De fem faktorer som, enligt Hultén (2003), påverkar mest vid beslut om avveckling är mjölkprisets utveckling, strävan efter mer ledighet och fritid, regler, krav och byråkrati förknippat med mjölkproduktion, strävan efter mindre bundenhet i arbetet samt strävan efter bättre lönsamhet/privatekonomi. Av dessa faktorer är regler, krav m.m. och mjölkprisets utveckling mer av en extern karaktär tillskillnad från de övriga tre som är mer kopplade till individen som företagare och företaget som sådant.

I Hultén och Öhlmér (2003) adderas ytterligare några faktorer som är starkt påverkande. I fråga om företaget så är nuvarande teknologi, vilken bör vara modern, på gården viktig för utveckling. Vidare är nuvarande och framtida förväntad lönsamhet en viktig faktor påverkar både avvecklare och utvecklare (Hultén och Öhlmér, 2003). Den viktigaste faktorn med anknytning till individen är intresset för mjölkproduktion.

Pipers (2002) studie visar på liknande faktorer som Hulténs (2003). Faktorer som påverkar utveckling av mjölkproduktion är gårdens förutsättningar, bättre ekonomi, strävan efter frihet och ledighet, ålder samt bättre djurmiljö och djurhälsa (Piper, 2002). De faktorer som påverkar avveckling enligt Piper (2002) är dålig ekonomi orsakad av låga mjölkpriser, bundenhet eller krav på fritid, hälsa, ålder samt gårdens förutsättningar.

Nordström Källström (2002) har undersökt varför lantbrukare i allmänhet avvecklar. Hon anger nio olika kategorier med motiv till att syssla med lantbruk. Motiven är indelade i följande kategorier, identiteter, platsen, familjen och familj jordbruket och andra sociala nätverk, generationsskifte, arbetssituation, lönsamhet och bristande sådan, jordbrukspolitik och marknadsrelationer, service; infrastruktur och arbetstillfällen samt livskvalitet. Resultatet i denna studie var att "Nedläggningsbesluten beror på situationen, individen och en mängd andra samverkande faktorer:" (Nordström Källström, 2002, sid. 35) vilket visar på att anledningen till att lantbrukare avvecklar är relativt komplex. Hon anger följande faktorer som extra viktiga: ensamhet, utsatthet, icke-jämställdhet och bristande lönsamhet.

Hultén (2003) och Hultén och Öhlmér (2003) pekar på att nuvarande lönsamhet och strävan eller förhoppningar om framtida lönsamhet är viktiga faktorer som påverkar beslutet om att avveckla eller utveckla. För att uppnå lönsamhet krävs bl.a. effektivitet i produktionen. Faktorer som påverkar effektiviteten i mjölkproduktion kan då delvis även påverka ett beslut om avveckling eller utveckling.

Hansson (2007) har studerat vilka faktorer som påverkar effektiviteten i mjölkproduktion. Bl.a. så värderar inte jordbrukare med låg effektivitet lönsamhet lika högt som andra jordbrukare gör. De ser andra faktorer som viktigare för att fortsätta med jordbruk. Att ha någon att diskutera mjölkproduktion med bidrog positivt till effektiviteten på lång sikt. Likaså påverkade den sociala situationen effektiviteten. Studien visade också att bönder som var specialiserade på mjölkproduktion var mindre effektiva än de som var mer diversifierade (Hansson, 2007).

2.3 Individen som lantbrukare

I detta avsnitt kommer en genomgång att göras av litteratur som behandlar motiv bakom lantbrusföretagande och olika företagsledarroller.

2.3.1 Värderingar

Gasson (1973) talar om fyra typer av motiv bakom lantbruksföretagande, nämligen instrumentella, sociala, expressiva och inre värden. Dessa går igenom här nedan.

Instrumentella värden – lantbruk ses som ett medel att uppnå inkomst och säkerhet genom angenäma arbetsvillkor.

- a. maximera inkomsten
- b. tillfredsställande inkomst
- c. säkrad inkomst för framtiden
- d. expandera/utveckla företaget
- e. bra arbetsförhållanden som t.ex. arbetade timmar, säkerhet, omgivning

Sociala värden – bedriver lantbruk för att uppnå mellanmännsliga relationer i arbetet.

- f. bli erkänd eller ansedd som lantbrukare,
- g. tillhöra gruppen lantbrukare
- h. fortsätta med familjetraditionen
- i. arbeta med andra familjemedlemmar
- j. upprätthålla goda relationer med de anställda

Expressiva värden – ser lantbruket som ett medel att uppnå självuppfyllelse.

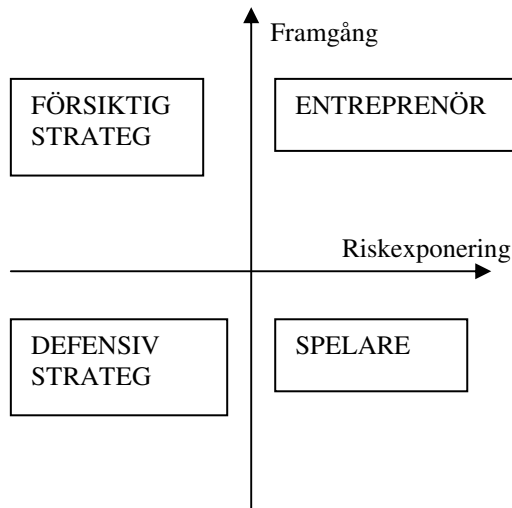
- k. vara stolt över ägandet
- l. förtjäna självrespekt för ett värdefullt jobb
- m. utöva särskilda förmågor och talanger
- n. en chans att vara kreativ och originell
- o. anta utmaningar, nå resultat, personlig utveckling

Inre värden – bedriver lantbruk för lantbrukandets skull.

- p. känna tillfredsställelse av arbetsuppgifter
- q. uppskattar ett hälsosamt arbete, utomhusarbete och lantbruksliv
- r. målinriktad aktivitet, ser ett värde i hårt arbete
- s. oberoende – frihet från övervakning och att organisera sin egen tid
- t. kontroll över sin egen situation

2.3.2 Typ av företagare/lantbrukare

Enligt Insulander et al (1986) kan lantbrukare som företagare delas in i fyra olika typer av företagsledare utefter hur och varför de bedriver lantbruk. Parametrarna i indelningen är riskexponering och framgång och de fyra typerna av företagsledare är entreprenör, spelare, försiktig strateg samt defensiv strateg.

Figur 2.2. Olika typer av företagsledare med avseende på riskexponering och framgång (Insulander et al, 1986)

Entreprenören är första hand en företagare och i andra hand lantbrukare. Denne ägnar en stor del av sin tid att styra företaget genom bl.a. formulera en affärsidé, samla information, planera och kontrollera m.m. Entreprenören är beredd att ta förhållandevis stora risker, vilka han ser som möjligheter. Risktagandet är underbyggt av insamlande av information som rör beslutet. Viktigt är också att entreprenören är en kompetent och målmedveten person som inte handlar impulsivt (Insulander et al, 1986).

Spelaren är en person som är beredd att ta ganska stora risker men garderar sig dock inte nämnvärt. Spelaren har ett ganska planlöst informationssökande och har ingen realistisk uppfattning om problem som dyka upp som en konsekvens av ett beslut. Spelaren är en impulsiv optimist (Insulander et al, 1986).

En försiktig strateg är en person som ser sitt yrke, lantbrukare, som ett sätt att leva. Den försiktige strategen agerar inom det kompetensområde och yrkeskunnande han har. Vidare så vill en försiktig strateg inte utsätta sig och företaget för onödiga risker utan tar det säkra före det osäkra (Insulander et al, 1986).

En defensiv strateg har alltid en försiktig strategi i sina beslutsprocesser vilket leder till bl.a. att nödvändiga investeringar för företagets fortlevnad uteblir. Den defensive strategen ser sig själv framförallt som bonde och producent men inte som en företagare (Insulander et al, 1986).

En liknande indelning av företagaprofiler kom även Piper (2002) fram till när han studerade varför mjölkproducenter väljer att antingen utveckla eller avveckla sin produktion. Han fann två typer av utvecklare, den expansiva och livsförbättraren, och två typer av avvecklare, den offensive och den som gett upp.

Den expansiva utvecklaren karaktäriseras av denne är orädd, har starkt självförtroende, har en stark drivkraft att utveckla sitt företag och vill säkerställa avkastning på sina investeringar (Piper, 2002). Den andra typen av utvecklare, livsförbättraren, fokuserar mer på livsstil, arbetsmiljö, djuromsorg och en strävan efter mer frihet och ledighet (Piper, 2002).

Den offensiva avvecklaren avvecklar mjölkproduktion men fortsätter som lantbrukare men med en annan produktionsinriktning. Den offensiva avvecklaren värdesätter friheten med att vara egen företagare högt. Den uppgivna avvecklaren karaktäriseras av att denne inte kan eller vill utveckla, har hög medelålder, fysiskt slitna och saknar någon som tar över produktionen.

2.3.3 Typer av entreprenörer inom lantbruksföretag.

Alsos et al (2003) beskriver tre olika typer av entreprenörer inom lantbruksföretagande, den mångaktive lantbrukaren, den resursexploaterande entreprenören samt portföljentreprenören. Den mångaktive lantbrukaren startar nya produktionsgrenar för att kunna behålla eller utöka lantbruket. De nya produktionsgrenarna har en ofta en nära koppling till lantbruket. Den resursexploaterande entreprenörens mål är att utnyttja unika resurser. Resurserna kan vara av både materiella och ickemateriella karaktär. Den tredje och sista varianten av entreprenör är portföljentreprenören vars mål är att exploatera affärsidéer. Portföljentreprenören har lätt för att byta inriktning om denne ser möjlighet till bättre lönsamhet någon annanstans och är mer risktagande än de andra två kategorierna.

2.4 Beslutet

Då denna studie undersöker vilka faktorer som påverkar en mjölkproducents beslut att utveckla eller avveckla har jag studerat litteratur som behandlar beslutsteori. Jag fokuserar på deskriptiv beslutsteori då undersökningen behandlar faktorer som påverkar ett beslut och inte hur ett beslut skall fattas vilket beskrivs i normativ beslutsteori.

2.4.1 Typ av beslut

Det finns i grunden två typer av beslut, unika beslut samt repetitiva beslut. Ett unikt beslut definieras av Lunneryd (2003) efter Öhlmér et al (1998) som ett nytt beslut som beslutsfattaren inte stött på tidigare och som vanligtvis är strategiska men även kan vara operationella. Unika beslut behandlar i de flesta fall stora frågor vilka ofta har stor påverkan på den ekonomiska situationen. De unika besluten är oftast engångsföreteelser, i varje fall i det kortsiktiga perspektivet. De repetitiva, återkommande, besluten behandlar mindre frågor och återkommande frågor som, var och en för sig, har en mindre påverkan på den ekonomiska situationen (Lunneryd 2003).

2.4.2 Hur lantbrukare behandlar information

Öhlmér (2007) har funnit att lantbrukare använder sig av två typer av sätt att tänka när de behandlar information: analytisk och intuitiv tänkande. De lantbrukare som i högre utsträckning använder sig av ett analytiskt tänkande behandlade information i logisk stegvis procedur. De som i högra grad använder sig av den intuitiva informationsbehandlingen ser mer till helheten av problemet och jämför det med tidigare erfarenheter.

2.4.3 Hur lantbrukare beslutar

För att förstå vilka faktorer som påverkar en lantbrukares beslut behövs en förståelse för hur en lantbrukares beslutprocess ser ut.

Enligt Öhlmér et al (1997) och Öhlmér (1998) är inte beslutprocessen hos lantbrukare linjär vilket man tidigare trott. Beslutsprocessen är snarare formad som en matris, som består av fyra faser med fyra gemensamma delprocesser.

Sub- process Fas	Söka och uppmärksamma information	Planera och prognostisera	Värdera konsekvenser och välja	Ta ansvar
Problem- upptäckt	Informations- bevakning och uppmärksammande	Prognostisera konsekvenser	Värdera konsekvenser Problem?	Kontroll
Problem- definition och alternativa lösningar	Informationssökning Ta reda på alternativa lösningar	Prognostisera konsekvenser	Värdera konsekvenser Välja lösning att undersöka	Kontroll
Analys och val av lösningsåtgärd	Informationssökning efter planeringsdata	Planering Prognostisera konsekvenser	Värdera konsekvenser Genomföra?	Kontroll
Genomföra och handla	Informationssökning efter ledtrådar om hur det går Förbättringsmöjlighet?	Prognostisera konsekvenser	Värdera konsekvenser Korrigera? Förbättra?	Kontroll Ansvar för slutresultat Feedback

Figur 2.3. Beslutsprocessen (Öhlmér, Olson & Brehmer, 1998, s. 285). Figuren är sammanställd av Johansson och Widnersson (2008).

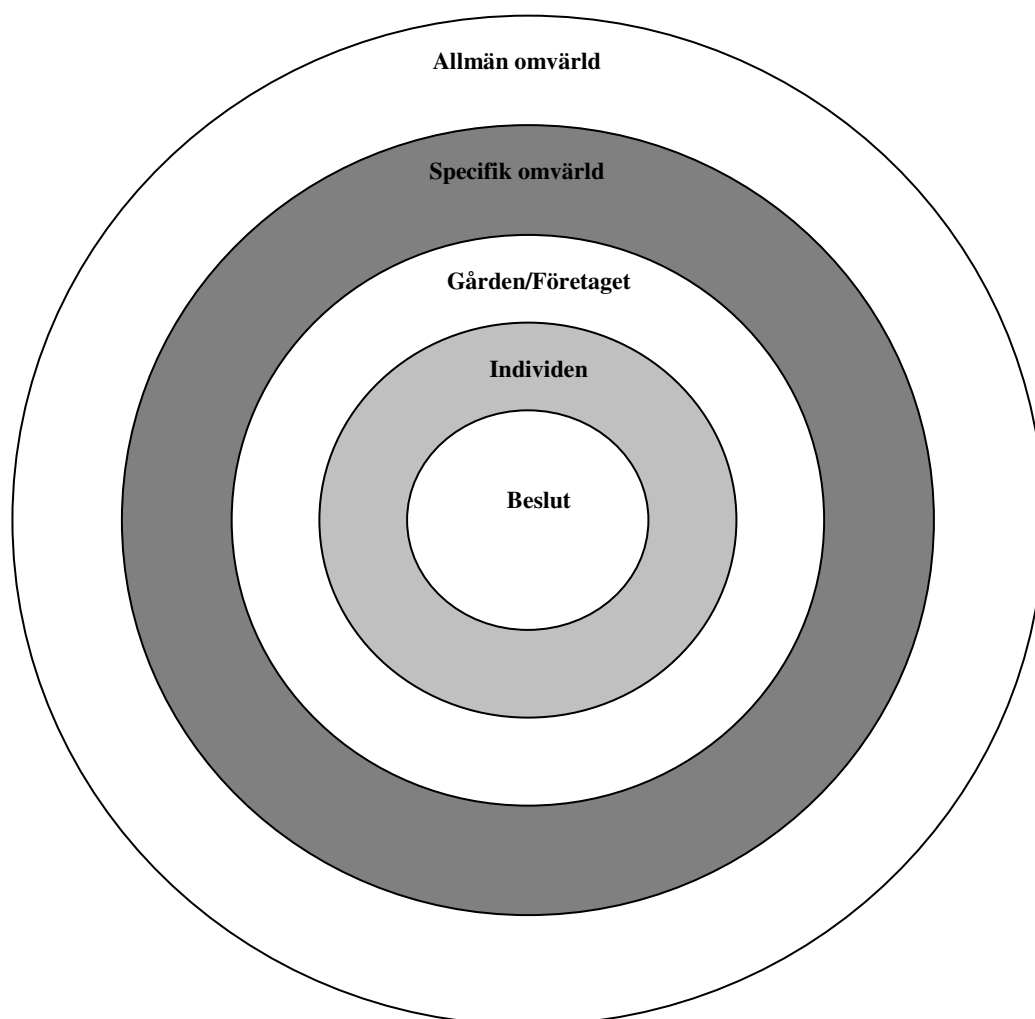
De fyra faserna i en lantbrukares beslutsprocess består av 1) problemupptäckt, 2) problemdefinition och alternativa lösningar, 3) Analys och val av lösningsåtgärd samt 4) Genomföra och handla (Öhlmér et al, 1998).

De fyra delprocesserna i matrisen består av 1) söka och uppmärksamma information, 2) planera och prognostisera, 3) värdera konsekvenser och välja samt 4) ta ansvar. Samtliga fyra delprocesser är delprocesser i vardera av de fyra ovan nämnda faserna.

Förutom att revidera den klassiska linjära beslutmodellen fann Öhlmér et al (1998) fem typiska drag i beslutsprocessen hos en lantbrukare. Först och främst så uppdaterar lantbrukarna kontinuerligt sin problemuppfattning, handlingsalternativ, planering och förväntningar allteftersom de får tillgång till ny information. Vidare så använder sig lantbrukarna av ett kvalitativt tillvägagångssätt för att skapa förväntningar och uppskatta konsekvenser under rådande förhållanden. Lantbrukarna föredrar ett snabbt och enkelt tillvägagångssätt framför ett detaljerat och invecklat tillvägagångssätt. Lantbrukarna föredrar att insamla information och undvika risker genom mindre försök och stegvis implementering. Slutligen när en lantbrukare genomför ett beslut söker denne kontinuerligt information för att forma utvärderingen av sitt långsiktiga agerande genom erfarenheter istället för feedback efter genomförandet.

2.5 Syntes och modell

Den modell jag använder under studien och som jag baserar intervjuguiden på (metoden), kan liknas vid en lök med olika skal. Den har sin utgångspunkt i att jag delar in de faktorer som påverkar ett beslut om att avveckla eller utveckla mjölkproduktionen i olika områden/kategorier (skal). I modellen finns det fem skal med faktorer som dels påverkar det innersta skalet, dels påverka varandra.

Figur 2.3. Egen bearbetning av de faktorer som påverkar ett beslut (Efter Lee et al, 1999)

Den första kategorin kan benämnas "Allmän omvärld" efter Lee et al (1999). Denna kategori kan inte lantbrukaren påverka och den är inte specifik för vare sig lantbrukare i allmänhet eller mjölkproducenter i synnerhet. Samtliga faktorer i denna kategori är externa. Exempel på faktorer som finns i denna kategori är: samhällets struktur, lagar, regler, EU, stat, konjunktur etc.

Den andra kategorin är "Specifik omvärld" (Lee et al, 1999). Kategorin består fortfarande av externa faktorer men de är specifika för just företaget och branschen. I denna kategori ingår bl.a. kunder, leverantörer, intresseorganisationer, konkurrenter, geografisk placering etc.

Kategori tre är "Företaget/Gården" och behandlar faktorer anknutna specifikt till gården och företaget. Exempel i denna kategori är markens arrondering, anställda, förutsättningar för produktionsinriktning, företagets mål etc.

Den fjärde kategorin är "Individen" vilket i det här fallet är detsamma som mjölkproducenten. Denna kategori består av faktorer anknutna till individen och är bl.a. bakgrund, intressen, värderingar, familj, personliga mål m.m.

Den femte och sista kategorin är "Beslut" och är den fas som de andra kategorierna påverkar.

2.6 Hypoteser

I denna uppsats har jag valt att använda mig av hypoteser, vilket är något okonventionellt ifråga om kvalitativa undersökningar. Anledningen till detta är att göra det lättare för mig som författare under arbetets gång genom att jag sammanfattat den teori som finns i hypotesform. På detta sätt har det varit lättare att jämföra den information som jag fått fram i empirin med vad som tidigare dokumenterats. Det är också ett pedagogiskt grepp för att underlätta för läsaren genom att det blir lättare att jämföra denna uppsats empiri med tidigare teorier. Litteraturstudien resulterade i fyra hypoteser vilka presenteras nedan.

- Den sociala faktorn har stor inverkan på beslutet att avveckla eller utveckla, såtillvida att utvecklare befinner sig i ett socialt sammanhang som stödjer utveckling, i högre utsträckning än avvecklare. Att den sociala faktorn har stor inverkan beror på att i de flesta fall så är individ och företag samma enhet, inom mjölkproduktionen.
- Värderingar hos lantbrukaren spelar roll för beslutet att utveckla eller avveckla. En hypotes är att utvecklare har mer instrumentella värderingar, samt ett mer entreprenöriellt förhållningssätt än avvecklare.
- Mjölkspriset i sig är inte en direkt påverkande faktor för beslutet att avveckla eller utveckla. Det som är avgörande är hur mjölkproducenten ser på medlet, i det här fallet mjölkproduktion, för att uppnå sitt mål.
- Hur mjölkproducenten förhåller sig till den specifika omvärlden påverkar beslutet att utveckla eller avveckla. De som väljer att utveckla har en bättre relation till eller kontakt med myndigheter, mejeri etc., än vad de som avvecklar har.

3 Metod

3.1 Val av metod

I denna uppsats har insamlandet av material till empirin skett genom kvalitativa fallstudier i intervjuform. Att valet föll på detta arbetssätt beror på att kvalitativa studier ger en djupare insikt i det enskilda fallet och en djupare förståelse för vilka faktorer som påverkar valet att utveckla eller avveckla en mjölkproduktion. Syftet med att använda intervjuer var att individen ska kunna ange de faktiska faktorer som påverkat denne. Fördelen med detta tillvägagångssätt är att det skapar en god uppfattning om vad som påverkat respondenten ifråga samt att det kan ge uppslag till faktorer som påverkar mjölkproducenter. Nackdelen med kvalitativa studier är att resultatet inte direkt kan sägas vara representativt för en population.

3.2 Framtagande av respondenter

Inför framtagandet av respondenter ställdes kravet att respondenter som avvecklat skulle ha gjort ett aktivt val att avveckla och inte tvingats till det p.g.a. skador och sjukdomar etc. Vidare bestämdes det att lika många fallstudier av avvecklare och utvecklare skulle göras och det totala antalet fallstudier som skulle genomföras skulle vara sex till antalet. Att det totala antal fallstudier begränsades till sex stycken beror på att det är ett rimligt antal studier att genomföra inom tidsramen 20 veckor.

Urval av möjliga respondenter började med genomgång av jordbruksstatistisk årsbok. Jag sammanställde förändringen av antalet mjölkkor i varje län för åren 2002-2006. Två grupper identifierades, de fem län med oförändrat eller ökat antal kor och de fem län med största minskning i antalet kor. Av de fem länen i vardera gruppen valdes de län ut som av praktiska skäl kunde besökas för intervjuer. Valet föll på Östergötlands län i gruppen med god utveckling och Stockholms och Västmanlands län i gruppen med hög avveckling. När valet av län hade gjorts kontaktades handledaren för denna uppsats, Helena Hansson, Svensk Mjök och Skara semin för att få kontaktuppgifter till bönder som passade in på profilerna för utvecklare och avvecklare.

3.3 Kontakten med respondenterna

Kontakten med respondenterna skedde i fyra steg. I steg ett gjordes ett utskick till de sex utvalda respondenterna med en förfrågan om deltagande i studien. Därefter, i steg två, kontaktades bönderna via telefon för att dels få svar på om de ville delta i studien och dels vid jakande svar bestämma tid och plats för intervjun. Det tredje steget var själva intervjun. I fyra av intervjuerna innebar det besök hemma hos respondenten och i två av fallen telefonintervju. Det fjärde och sista steget var ett utskick med en sammanställning av intervjun till respektive respondent för granskning och godkännande.

3.4 Utformning av intervjuguide

Vid utformningen av intervjuguiden studerades Kylén och Vestlund (1980?) där intervjun delas in i sex olika faser, nämligen uppvärmning, fri berättelse, precisering, kontroll, information och avrundning samt avslutning. Studier av metodavsnittet i Mark-Herbert (2002) genomfördes också för att få ytterligare inspiration och idéer till en intervjuguide. Tanken med intervjuguiden är att den skall underlätta för intervjuaren att genomföra en intervju så att alla områden täcks in och att intervjun förs framåt.

I intervjuguiden skrevs ett antal frågor in för användas som stöd och stöd när jag skulle göra intervjuerna. Den första fasen, uppvärmning, inleds med att informera respondenten om intervjun och dess upplägg samt att ställa frågor som rör intervjun, t.ex. om jag får banda intervjun. Därefter övergår jag till att ställa frågor om respondentens bakgrund, när denne började med mjölkproduktion, gårdens storlek etc. Tanken med frågorna i denna fas var att vi skulle bekanta oss med varandra och att jag skulle få en bild av respondenten och företaget.

I fas två som benämns fri berättelse, använder jag mig av öppna frågor t.ex.: Varför har du valt att utveckla/avveckla? Vilka faktorer har påverkat ditt beslut? Hur såg situationen kring beslutet ut? Här är tanken att respondenten ska få tänka fritt och resonera kring vad som påverkat beslutet han/hon fattat.

I den tredje fasen, precisering, är frågorna knutna till den berättelse som respondenten hade delgett mig. Frågorna ställs för att få respondenten att utveckla eller förklara olika delar av sin berättelse. Här ställs även frågor kring områden med faktorer som inte berörts under intervjun, för att försöka täcka in alla tänkbara faktorer.

I fas fyra, kontroll, sammanfattas vad som sagts under intervjun och sedan får respondenten korrigera sammanfattningen om så behövs samt göra tillägg till berättelsen. Tanken är att genom en återblick av intervjun försöka minimera risken att man missat något område. Denna fas fick ibland göras om några gånger när respondenten gjorde tillägg till sin berättelse.

I den femte fasen, avrundning, informeras respondenten om hur arbetet skall fortskrida och respondenten får möjlighet att ställa frågor rörande bl.a. intervjun och uppsatsen. I den sista fasen, avslutning, tackades respondenten varefter jag överräckte en symbolisk gåva (handduk med SLU-tryck och en mindre chokladask).

3.5 Möjliga felkällor

Kvalitén på studien kan tänkas ha påverkats av att fallstudierna är sex till antalet. Fler respondenter hade gett en än mer nyanserad bild av verkligheten samt att slutsatserna hade kunnat vara mer applicerbara på en population.

När jag påbörjade denna uppsats hade jag bara gjort någon enstaka intervju. Detta gjorde att den första intervjun blev lite av ett test som faktiskt blev bättre än jag förväntat. De övriga intervjuerna gick också de mycket bra, detta tack vare att med erfarenhet följer trygghet i intervjusituationen, vana att intervjua, vana att förbereda en intervju samt att utforma en intervjuguide. För att minska effekten av min oerfarenhet har jag sett till att vara väl förberedd, genom att bl.a. studera intervjulitteratur och intervjuer. Jag har också gjort mindre

analyser av hur varje genomförd intervju förlöpt för att kunna ta fasta på vad som var bra och vad som varit dåligt, för att sedan använda mig av dessa erfarenheter vid nästa intervjutillfälle. Även om erfarenheten varit begränsad så har intervjuerna givit ett innehållsrikt material till empirin.

Något som kan ha påverkat intervjuerna, främst i inledningen, är nervositeten. Jag kan endast svara för mig själv och jag måste medge att vid varje intervjutillfälle, oavsett om det var intervju via telefon eller möten med respondenterna, så infanns sig en viss nervositet. Denna nervositet avtog dock relativt tidigt i intervjuerna. Hur respondenterna kände inför och under intervjutillfällena vet jag inte. Men så mycket kan jag säga att ingen respondent var märkbart nervös.

Tillgången av tid vid intervjutillfällena har varit god vid alla utom ett tillfälle. Det tillfälle tiden blev en något begränsande faktor var intervju B då jag körde vilse vilket tog en del av den avsatta tiden i anspråk. Detta gjorde att det inte lämnades lika mycket tid i anspråk för eftertänksamhet och fundering.

Som tidigare nämnts så genomfördes fyra intervjuer hemma hos respondenterna och de övriga två via telefon. Den största skillnaden mellan att göra en intervju där både intervjuare och respondent befinner sig i samma rum och att göra en telefonintervju är att intrycken av t.ex. kroppsspråk, ansiktsuttryck etc. vid ett möte blir fler. Upplägget av intervjuerna har varit oberoende av intervjuform och genomförandet har fungerat bra oavsett samtal via telefon eller möte. Förutom intrycken har jag upplevt det som så att telefonintervjuerna har varit ”effektivare” d.v.s. samtalet har behandlat intervjun och nästan inget mer. Mötesintervjuerna däremot rörde även andra allmänna ämnen utanför själva intervjun.

4 Empiri

I detta avsnitt redovisas sammanställningarna av intervjuerna. Varje företag har en bokstav som benämning, A till och med F. Bokstäverna är fördelade efter när intervjuerna gjordes, så att första intervjun som gjordes var fallföretag A, den andra intervjun var fallföretag B osv. Strukturen i empirin är sådan att företagen redovisas i bokstavsordning och inte efter vilket beslut de tagit, att avveckla eller utveckla.

4.1 Fallföretag A, avvecklare

A tog över driften av mjölkproduktionen 1988 efter sin far. Då bestod mjölkproduktionen av ett lösdriftsystem vilket hade byggts 1973. 1992 gjordes en renovering och modernisering av driften. Mjölkproduktionen bestod av ca 140 mjölkkor och till gården hör ca 1000 ha jord och skog totalt. Gården är belägen i ett storstadsnära område i Stockholms län.

A funderade kring både att avveckla och utveckla under en stor del av 1990-talet, bl.a. genom att undersöka och analysera olika lösningar som t.ex. att starta eget mejeri, lägga om till ekologisk produktion, att bygga ut produktionen etc. Funderingarna ledde till slut fram till beslutet att avveckla mjölkproduktionen 1999. När beslutet togs var situationen sådan att något måste förändras för att förbättra det ekonomiska resultatet.

Verksamheter som A bedriver idag är uthyrning av fastigheter och stallplatser samt ca 300 ha växtodling. A hade köttproduktion under en tid efter avvecklingen av mjölkproduktionen men även den är avvecklad idag p.g.a. sänkta handjursbidrag.

4.1.1. Situationen kring beslutet

A var den sista mjölkproducenten i området och även kommunen. Näst sista mjölkproducenten lade ner sin verksamhet någon gång på 60-talet. A hade dock kontakt med andra mjölkbönder under sin tid som mjölkproducent

Det är ganska lätt att lägga ned men svårt att börja om vilket gjorde att beslutet att lägga ned, i praktiken, var ett irreversibelt beslut d.v.s. ett oåterkalleligt beslut, säger A.

Nedläggningen frigjorde kapital och tid vilket bl.a. lett till att det blivit möjligt för A investera kapital i andra grenar av företaget. Med mer tid att disponera har A haft möjlighet att utveckla andra grenar i företaget. När A var mjölkproducent hade han sex anställda i företaget till skillnad mot idag då han har en anställd vilket är en av de bidragande orsakerna till att A har fått ett bättre ekonomiskt resultat inom företaget efter avvecklingen av mjölkproduktionen. A nämner dock att mjölkproduktionen skapade en sorts goodwill för företaget när den fanns. Med det menas att omvärlden tycker att är trevligt med jordbruk som har djur och att jordbruket blir mer uppskattat av grannar, sommargäster etc. när det finns djur på gården. Men med facit i hand blev det en lyckad avveckling säger A.

4.1.2 Faktorer

Omvärldsfaktorer

A har haft svårt att utöka djurbeståndet ur myndighetssynpunkt då det bl.a. är brist på betesmark och att det krävs dispens från betesdrift.

A:s gård är belägen i en storstadsregion och han anser att regionen påverkat till viss del men att det inte var direkt avgörande för nedläggningsbeslutet. Regionens påverkan har varit både positiv och negativ. Den påverkan som regionen har haft består i att det är svårt att utveckla mjölkproduktionen ifråga om betestillgång och ur miljösynpunkt när det gäller gödselhanteringen i tätbefolkade områden. Det är också lättare att hitta andra alternativ för företagande och anställning samt att det är lättare att hitta alternativ användning av gårdens byggnader.

Gårds- och företagsspecifika faktorer

A säger att ekonomin, med fokus på lönsamheten, var helt avgörande för beslutet. Lönsamheten i verksamheten var dålig med en förlust på ca 600 000 sek per år vilket bl.a. berodde på låg avkastning med höga arbets- och foderkostnader samt ett lågt mjölkpris. När A analyserade och kalkylerade för att effektivisera mjölkproduktionen gav resultatet inte den förbättring i lönsamhet och tidsåtgång som han krävde för att fortsätta att bedriva mjölkproduktion. A kunde inte se någon positiv förändring i de ekonomiska förutsättningarna under överskådlig framtid.

Anläggningen var arbetskrävande trots att den var relativt modern. Detta innebar att det blev för många arbetstimmar per ko. Vidare så är det enligt A svårt för mjölkproducenter som är beroende av anställda att konkurrera med familj jordbruk. A säger att det blir en högre kostnad per arbetad timme i en mjölkproduktion beroende av anställda jämfört med ett familj jordbruk där en lägre kostnad per arbetad timme uppnås genom intresset för produktionen och att man ser det som en livsstil.

A anser att om man på förhand vet om vilka andra alternativ som finns för gården så är det lättare att ta ett beslut om att avveckla.

Individspecifika faktorer

A:s intresse ligger främst i företagandet och inte i mjölkproduktion. A deltog inte själv fysiskt i den dagliga driften och skötseln av mjölkproduktionen utan hade anställd personal för dessa ändamål. Det blev efter hand svårare att rekrytera kompetent arbetskraft vilket också bidrog till nedläggningen då mjölkproduktionen var beroende av anställd personal. A säger att då intresset för mjölkproduktion inte är lika starkt som intresset för ekonomi så kan han ha haft närmare till att ta ett nedläggningsbeslut än om intresset för mjölkproduktionen i sig hade varit större.

A säger att tiden var en avgörande faktor och då främst hans egen tid. En trång sektion i småföretag är ägarens tillika företagsledarens tid, säger A.

Sammanfattningsvis var ekonomi, tid, intresse och alternativa inkomstmöjligheter de viktigaste faktorerna.

4.2 Fallföretag B, utvecklare

B började med mjölkproduktion 1973 sedan han tagit över gården efter sin far. B valde att utveckla sin mjölkproduktion under 2007 från 60 platser med uppbundna kor till 220 platser i ett lösdriftssystem med mjölkrobot. Han har haft funderingar kring en utveckling av mjölkproduktionen sedan 4-5 år tillbaka i tiden och tog beslutet att utveckla 2006. Situationen var sådan att för att fortsätta producera mjölk krävdes någon form av ombyggnation eller utbyggnad.

Gården är belägen i de östgötska mellanbygderna. I området finns fler mjölkproducerande gårdar, bl.a. ytterligare en mjölkproducent som ligger i startgroparna för att utveckla. Sammanfattningsvis verkar det vara positiv mjölkproducentstrend i området.

4.2.1 Situationen kring beslutet

B har haft ett bra samarbete med Hushållningssällskapet under utbyggnadsprocessen där man bl.a. fått hjälp med att göra en miljökonsekvensbeskrivning och att ansöka om investeringsstöd. I anslutning till miljökonsekvensbeskrivningen och några ytterligare kontakter med Länsstyrelsen har B upplevt en viss byråkrati.

B har inte upplevt några problem med att någon har motarbetat utvecklingen, det har snarare varit tvärtom då grannarna har varit positiva till utvecklingen.

Situationen vid tidpunkten för beslutet började gå mot att man behövde ”satsa eller lägga ner” mjölkproduktionen. Funderingarna rörde sig främst kring att utveckla men även andra alternativ berördes såsom lägga om till köttproduktion eller att lägga ner jordbruket. De två senare alternativen kändes aldrig riktigt aktuella enligt B.

B anser att han har en god kontakt med andra mjölkproducenter i området, men han tror samtidigt att satsningen troligtvis gjorts även om det varit en mer negativ mjölkproducentstrend i området.

B har deltagit i två olika byggstartsprojekt, Startpaket mjölk (Svensk mjölk m.fl.) och LG byggprojekt (LG Husdjurstjänst). Syftet med nämnda projekt är att ge bönder rådgivning inom bl.a. byggnation och ekonomi. Utöver byggstartsprojekten gjordes även studiebesök på andra gårdar och det fördes en dialog med rådgivare.

Mjölkspriset var inte en påverkande faktor men B hade dock förhoppningar om att priset skulle stiga inom en inte allt för avlägsen framtid.

4.2.2 Faktorer

Omvärldsfaktorer

Det geografiska läget gården har ger bra förutsättningar för mjölkproduktion, säger B. Gården är belägen i de östgötska mellanbygderna där mjölkproduktion lämpar sig bättre än i

slättområdena med bättre jordar. B har också ett bra samarbete med banken och hade inga problem med att få finansiering till projektet.

Gårds- och företagsspecifika faktorer

De gårds- och företagsspecifika faktorerna ger gården goda förutsättningar för mjölkproduktion. Man brukar ca 250 ha åker med bra markförutsättningar för mjölkproduktion. Ytterligare en faktor till att B utvecklade produktionen var att han ville rationalisera driften, så att den skulle bli effektivare, och att han ville skapa en bättre arbetsmiljö genom att komma ifrån arbetet med uppbundna kor.

Individspecifika faktorer

En av de viktigaste faktorerna enligt B är intresset för mjölkproduktionen och djur, B har ”ett brinnande intresse för kor”. Det finns också ett stort intresse inom familjen för mjölkproduktionen vilket bekräftas bl.a. av att sonen på sikt vill gå in driften. Familjens stöd och intresse har också varit viktigt för att utveckla. Beslutet var i samråd med familjen d.v.s. ett familjebeslut.

B tycker om den livsstil som mjölkproduktion innebär och anser att det var en viktig del i beslutet att utveckla. Han anser också att det är viktigt med en acceptabel lönsamhet i produktionen och för B gäller det att ha en bra balans mellan livsstil och ekonomi, det ena kompenserar inte för det andra.

Sammanfattningsvis har gårdens förutsättningar, rationalisering av driften och djurintresset varit de viktigaste faktorerna.

4.3 Fallföretag C, utvecklare

C började som mjölkproducent 1984 då han tog över mjölkproduktionen efter sina föräldrar och driver idag företaget tillsammans med sin fru. Gården är belägen i de östgötska mellanbyggena och man brukar ca 130 ha åker samt ca 100 ha skog.

Innan man tog beslutet att utveckla fanns det plats för 44 uppbundna kor i ladugården. Under hösten 2006 började C fundera på att utveckla mjölkproduktionen och C beslutade sig under vinterhalvåret 2006-2007 att så skulle ske. Utbyggnaden gjordes under 2007 och man utökade till ca 70-75 platser i ett lösdriftssystem med mjölkrobot.

4.3.1 Situationen kring beslutet

Några ytterligare detaljer kring beslutet som C tog upp var att man besökte andra gårdar för att få inspiration och idéer till utbyggnaden. Mjölkriset var inte en faktor som påverkade beslutet. C funderade också delvis på att gå över till köttproduktion men detta alternativ blev aldrig riktigt aktuellt då han har för lite areal för att driva en lönsam köttproduktion. Eftersom både C och hans fru lever av mjölkproduktionen var beslutet att utveckla ett gemensamt beslut inom familjen.

Under utvecklingsprocessen upplevde C att han fick en positiv respons från de olika rådgivarna när idén om utbyggnad diskuterades. Vidare upplever C att kontakten och samarbetet med olika myndigheter, organisationer och företag som god. Ett bevis på detta är att C tog hjälp av Svensk Mjölks m.fl. ”Startpaket mjölk” och samarbetade med hushållningssällskapet.

När C bestämde sig för att utveckla mjölkproduktionen var målet att ekonomin skulle ligga på samma nivå som innan utbyggnaden eller bättre. Ett annat mål som sattes upp var att storleken på den nya driften inte skulle kräva anställd personal. C och hans fru skulle klara av driften själva.

4.3.2 Faktorer

Omvärldsfaktorer

C tycker att det är positivt med fler bönder i bygden vilket kan ha varit en viktig faktor. C samarbetar ibland med andra bönder i bygden vilket är positivt men det har inte varit en avgörande faktor för att utveckla.

Gårds- och företagsspecifika faktorer

C arrenderade tidigare en ladugård för tjuruppfödning men blev uppsagd 2006. Detta gjorde att man började fundera på olika lösningar för hur man skulle kunna ha kvar tjuruppfödningen. Under denna process kom man fram till att det var mjölkproduktionen som var den mer arbetskrävande delen i företaget och man började fundera på att bygga om och utveckla denna del av företaget istället. Det var också så att företaget hade goda förutsättningar för en utbyggnad med bl.a. stabil ekonomi vilket underlättade möjligheten att få finansiering till investeringen. Situationen i mjölkproduktionen vid beslutets tidpunkt krävde dock inte en förändring utan man kunde ha fortsatt ytterligare en tid till.

Individspecifika faktorer

De två viktigaste faktorerna enligt C var att man ville förbättra arbetsmiljön och djurmiljön. Man ville komma ifrån det uppbyggda systemet dels för djurens skull och dels för ägarnas egen del. Beslutet togs med hänseende på den nu verkande generationen på gården och deras arbetssituation. Om någon i familjens yngre generation vill ta över produktionen så är det bara positivt, men den frågan är inte aktuell ännu.

Tidpunkten för beslutet låg rätt i tiden då man kände att man hade tillräckligt många år kvar att jobba med mjölkproduktion för att göra investeringen. Senaste ombyggnaden gjordes 1989 och var avskriven och klar vilket underlättade en ny investering.

Både C och hans fru har ett stort djurintresse och båda trivs med den livsstil som mjölkproduktion innebär. En annan viktig faktor för C var just han driver produktionen tillsammans med sin fru. Han säger att det är viktigt med en arbetskamrat och det gör arbetet roligare.

Sammanfattningsvis har förbättringen av arbets- och djurmiljön, uppsägningen av arrendekontraktet och man inte är ensam i driften varit de viktigaste faktorerna.

4.4 Fallföretag D, utvecklare

D är ett företag som består av två bröder som är ägare. Båda bröderna deltog i intervjun. D tog över driften av företaget efter fadern 1991. Mjölproduktionen bestod då av 50 uppbundna kor som sedan utökades till 70 uppbundna kor i kortbås. Idag består driften av ett lösdriftssystem med plats för 260 kor och mjölkningen sker i en mjölkgrup. I företaget finns idag ca 630 djur totalt, ca 270 ha åker och 200 ha beten. Förutom mjölkproduktion bedriver D växtodling. Man har en heltidsanställd och två halvtidsanställda som jobbar med både växtodlingen och mjölkproduktionen och ytterligare två deltidanställda som enbart jobbar med mjölkproduktionen.

Planering av utbyggnaden påbörjades under slutet 90-talet och var som intensivast kring millennieskiftet. De gjorde ett flertal studiebesök på andra gårdar för att hämta inspiration. Lösningen med kortbås fungerade inte tillfredsställande. Med två ägare som skulle försörjas ledde detta till att man började fundera kring att utveckla. Tidpunkten när något måste förändras närmade sig allt mer. Detta ledde till att ett nytt stall för lösdrift byggdes 2002.

4.4.1 Situationen kring beslutet

D tror att det är viktigt att de anställda får en variation i arbetsuppgifterna för att de ska få en bättre helhetsbild av företaget och för att minska risken för konflikter mellan de anställda. D har haft lätt att rekrytera anställda, och de kommer oftast från bygden.

Kontakten och samarbetet med olika organisationer, företag och myndigheter m.fl. har fungerat bra och har blivit allt bättre.

D har en god uppföljning och styrning av företaget samt ekonomin genom bl.a. att använda sig av ett så kallat gådsråd. Gårdsrådet består av externa rådgivare och samarbetspartners som fungerar som ett bollplank som hjälper till med uppföljning och att skapa målsättningar. Rådet startades på Ds eget initiativ och består av: husdjurstekniker, veterinär, revisor, mjölkekonom, bankman, industriekonom. Rådet är en av framgångsfaktorerna i företaget då det varit till mycket stor hjälp. D har haft gårdsrådet i fyra år

D beskriver att tiden efter investeringen har varit svår då ekonomin inte har varit tillfredsställande, men att nu ser det ljusare ut. Det ekonomiska resultatet efter investeringen har varit starkt beroende av låga räntor och låga foderkostnader. D påpekar också att ett av problemen med lantbruksbranschen är de långa avskrivningstiderna som krävs vid en investering i jämförelse med andra branscher¹.

¹ Problemet med långa avskrivningstider består av att praxis är sådan att man väljer att skriva av i samma takt som amorteringen av investeringen sker. Amorteringen i sin tur är ofta knuten till den ekonomiska livslängden på investeringen vilken i mjölkbranschens fall ofta är ganska lång.

4.4.2 Faktorer

Omvärldsfaktorer

Geografin i området har goda förutsättningar för mjölkproduktion, liksom gården. Med goda förutsättningar menar D att området lämpar sig bäst för animalie- och mjölkproduktion jämfört med andra lantbruksinriktning. Företaget befinner sig i en ”stark” mjölkbyggd med flera mjölkproducenter och djurgårdar i området och flera satsningar har gjorts i området under de senaste 10-15 åren. D tycker också att det är viktigt med besättningar i olika storlekar.

Gårds- och företagsspecifika faktorer

Lönsamhet och ekonomi var en viktig faktor för att en utveckling skulle ske. När man gjorde beräkningar inför investeringen var det viktigt att kalkylen skulle ge en tillfredsställande lönsamhet. Det har också varit viktigt att få bra rådgivning för att skapa en bra och fungerande produktion, anser D.

D har bra sammanhållning och kontakt med andra mjölkbönder vilket de också anser vara viktigt. D säger att ”Man ser vad grannarna gör och testar sedan själv.”. D säger också att omgivningen kan spela en större roll än vad de själva tror.

Individspecifika faktorer

D anser att deras egen ålder vid tidpunkten för beslutet var viktig och hade D varit äldre är det mer tveksamt att de hade gjort en liknande investering. Med det menas att de kände sig ha tillräckligt många yrkesverksamma år kvar för att göra investeringen. Att företaget D består av två ägare är ytterligare en viktig anledning till att man valt att satsa på och utveckla mjölkproduktionen. D säger att det är viktigt och stimulerande med deras dagliga sociala kontakt och kontakten med de anställda. Samtidigt är det viktigt att de anställda passar in i gruppen för att det ska bli en bra dynamik.

D säger att intresset för och kunskapen om mjölkproduktion och djur är viktigt. Det är viktigt att vara intresserad av produktionen för att nå resultat. D har sett att när ägare inte varit aktiva i själva driften så har det ibland uppstått problem med att få företaget att fungera på ett tillfredsställande sätt, därav viktigt med ett intresse för produktionen och att delta i densamma. Hos D finns intresset och kunskapen för mjölkproduktion främst hos den ena brodern medan den andra är mer intresserad av den ekonomiska biten. Detta har gjort att de kompletterar varandra ganska bra vilket de anser vara en av företagets framgångsfaktor. D påpekar också att mjölkproduktionen måste komma i första hand eftersom den har den största andelen av företagets omsättning och arbetstid.

Sammanfattningsvis så har de viktigaste faktorerna för utvecklingen varit ägarnas ålder vid utbyggnaden, intresset och kunskapen för mjölkproduktion, ekonomin samt att man inte är ensam i företaget.

4.5 Fallföretag E, avvecklare

E började som mjölkproducent 1973 då han och hans bror tog över driften efter deras far. Mjölkproduktionen bestod av 20-25 uppbundna kor under hela perioden fram till att man valde att avveckla 2005. E bedriver idag ungdjursuppfödning och jobbar själv utanför gården. E hade under de sista 20 åren med mjölkproduktion anställd personal för skötsel av driften då E hade sin huvudsakliga verksamhet utanför jordbruket.

Beslutet att lägga ner produktionen har växt fram under längre tid då man, redan ca tio år innan avvecklingen gjordes, såg att ekonomin började svikta.

4.5.1 Situationen kring beslutet

P.g.a. att E hade en anställd försköts avvecklingen ytterligare något år. E hade heller inget större nätverk/kontakter med andra mjölkproducenter sedan man började ha anställd personal för skötsel av driften.

Det finns inga andra mjölkbönder i närområdet och E var den sista mjölkproducenten i området. Näst sista mjölkproducenten i området avvecklade sin produktion någon gång i början av 90-talet. Att E vara den sista mjölkproducenten i området tror han inte påverkat honom så mycket då han själv inte varit så aktiva i själva driften.

Kontakten och samarbetet med olika företag, myndigheter och organisationer har varit positiv och problemfri. E nämner dock att det var ett tråkigt avsked från Arla då ingen form av tacksamhet visades trots att E levererat mjölk i över 30 år.

E ser inga direkta faktorer som skulle ha fått honom att fortsätta.

4.5.2 Faktorer

Omvärldsfaktorer

Förutsättningarna, geografiskt sett, för att bedriva mjölkproduktion är ganska svåra att bestämma. Till att börja med så har den mark som använts till mjölkproduktionen ingen direkt alternativ användning. Detta beror på att det finns en större flygplats i området vilket minskar kravet på tillgång av mark för t.ex. ny bebyggelse, trots att gården är belägen strax utanför en storstadsregion. Å andra sidan så är det svårt att få tag på naturbeten i området vilket försvårar en eventuell utveckling. Att gården ligger i anslutning till en storstadsregion ger också ett flertal alternativ av inkomstkällor både inom och utanför jordbruket. Detta är en av anledningarna till att E började jobba utanför gården vilket i sin tur lett till att beslutet att avveckla var lättare att genomföra.

Gårds- och företagsspecifika faktorer

En stark faktor till att E tog beslutet att avveckla var att det ekonomiska resultatet i mjölkproduktionen inte var tillfredsställande, främst p.g.a. att driften var beroende av att den sköttes av anställd personal. E säger att ekonomi tillsammans med intresse och teknisk

utrustning är de tre viktigaste faktorerna. När utrustningen började bli sliten i ladugården och ekonomin hade blivit sämre så ville man inte göra några investeringar vilket ledde till att man nådde en gräns och kände att man var tvungen att avveckla.

Individspecifika faktorer

Intresset för mjölkproduktionen var inte så stort hos ägarna och när ekonomin sviktade minskade intresset ytterligare. Till detta kan tilläggas att E under en längre tid jobbat utanför gården vilket har försvårat den dagliga tillsynen av produktionen och företaget. Detta är ytterligare en orsak till att man avvecklade, E tillägger dock att det faktum att företaget bestod av två ägare gjorde att de fortsatte med mjölkproduktionen längre tid än om företaget hade haft en ensam ägare.

När Arla ställde högre krav på kontroll drev detta på beslutet då det gjorde att intresset minskade ytterligare ett snäpp.

Sammanfattningsvis så har ekonomin, intresset, beroendet av att ha anställd personal och arbetet utanför gården varit de viktigaste faktorerna för avvecklingsbeslutet.

4.6 Fallföretag F, avvecklare

F började som mjölkproducent 1992 då han tog över driften efter fadern. Produktionen hade då plats för 42 uppbundna kor i långbås. 1998 byggde F om till kortbås och platsantalet krympte från 42 till 38 och har sedan dess inhyst ca 33 årskor. Totalt hade F ca 60 djur på gården och till företaget hörde 40 ha åker.

Vid ombyggnationen fanns ingen tanke på att sluta utan det är något som växt fram under senaste tre åren. Under sin tid som mjölkproducent har F haft funderingar på att utveckla men bestämde sig slutligen under våren 2007 för att avveckla och gjorde så den 11 september 2007.

4.6.1 Situationen kring beslutet

F har alltid haft ett stort intresse för mjölkproduktion och har alltid haft ett stort djurintresse. F säger att han har haft sitt drömjobb och har trivts med att vara bonde. Dock gjorde han en upptäckt när han avvecklade, att han kanske hade tröttnat lite trots att han hade sitt drömjobb, för det var ganska skönt att inte ha pressen och arbetsmängden kvar som mjölkproduktion hade krävt.

F fortsatte med produktionen lite längre tid för att få tillgång till EU:s gårdsstöd d.v.s. hade inte gårdsstödet hägrat hade han troligtvis slutat något tidigare. F tror att finns fler bönder som också resonerat så.

F hade inga direkta planer på vad han skulle göra efter avvecklingen och kände en viss oro för att inte hitta något annat jobb. Men familjen och personer i hans närhet har hela tiden hävdat att han skulle hitta jobb. Detta visade sig vara sant då det inte varit några problem att få tag i arbete. F började arbeta utanför företaget redan innan avvecklingen var genomförd och har

sedan dess haft jobb. Planen för framtiden är att han ska odla spannmål och ha en anställning utanför gården.

F har inte haft några problem med myndigheter, organisationer etc. Att det har flutit på bra beror på ”hur man själv är mot andra” säger F.

F:s intryck av Arla var att han kände det som att han blev ett leveransnummer och inte en medlem/person/delägare. Han fick också en känsla av Arla inte längre brydde sig mycket om Sveriges bönder när de gjorde ArlaFoods-fusionen. F hade länge ansett att mjölk är en färskvara som måste tillverkas i Sverige för svenskarna. Men han har fått ändra uppfattning och inser att man kan lika gärna importera mjölken från ett grannland utan några problem. Slutligen anser F att, om mejerierna vill ha bönderna kvar måste de höja mjölkpriset ännu mer. Med ett högre mjölkpris får bönderna betalt för det de gör vilket känns bättre än att få bidrag. Han säger vidare att bönderna blir impopulära hos den svenska allmänheten då de kan ses som en form av bidragstagare.

F känner att det har varit positivt att sluta då han själv alla andra i familjen mår bättre. Han har fått mycket mer fritid att spendera tillsammans med familjen.

4.6.2 Faktorer

Omvärldsfaktorer

F har haft samarbete med andra jordbrukare, men det har blivit allt färre lantbruksföretag att samarbeta med. F tycker att det är viktigt med olika former av samarbete med grannar och jordbrukare i området framförallt för att det är roligare att kunna hjälpas åt och utbyta tjänster. F har varit den sista mjölkproducenten i socknen sedan 4-5 år tillbaka i tiden och ett flertal producenter i intilliggande områden har lagt ner under det senaste året. Andra problem i området har varit gödselhanteringen, då gården ligger ca 2-3 km från en lite större tätort. Det har skapat vissa problem med framförallt lukten vid gödselhanteringen.

En faktor som enligt F främst påverkat tidpunkten för avvecklingsbeslutet, är att vid beslutstidpunkten befann sig Sverige i en högkonjunktur med förhållandevis gott om alternativa inkomstmöjligheter. Det var ett bra läge att ta steget ut från mjölkproduktionen sett till övriga arbetsmarknaden. F säger att hans egen ålder vid tidpunkten för beslutet var gynnsam för att ta steget ut på arbetsmarknaden då han har ungefär två decennier kvar innan han uppnått pensionsåldern.

Gårds- och företagsspecifika faktorer

En viktig orsak till avvecklingen var ekonomin. Under de senare åren har produktionens netto blivit allt sämre, dock utan att resultatet blivit negativt. Produktionen gick runt men inte mer än så, det blev nästan inga medel över till något utanför produktionen

Ett problem för F var att det rådde brist på mark för att dels fortsätta och för en eventuell utveckling av produktionen. För att fortsätta eller utveckla skulle F först och främst behövt arrendera mark. F kunde inte motivera för sig själv varför han skulle arrendera mark till en

produktion som han inte ansåg vara lönsam. Köp av ny mark var heller inte något som kändes aktuellt för honom.

Individspecifika faktorer

F har under sin tid som mjölkproducent varit ensam i driften vilket har varit tungt under vissa perioder. Han har också känt att det blivit allt svårare att klara av att sköta hela driften själv. Ingen i F:s familj delar hans intresse för jordbruk och mjölkproduktion vilken är en av anledningarna till att han varit ensam i driften. Att ensam sköta driften har gjort att han delvis känt sig utlämnad.

F har under senare tid känt att kroppen blivit allt mer sliten av det tunga arbetet, ”krämpor har man alltid haft men de har gått över, men nu läker de inte lika bra och inte lika fort längre”. Detta ledde till att F ställde sig frågan: ”ska man slita i tio år till och vara helt slut eller ska man sluta nu, göra något annat och må bättre sen”. F har känt sig både fysiskt och psykiskt sliten av att vara ensam i driften.

F har upplevt som så att det är svårt att vara företagare i mjölkproduktion, svårt att ha ett brinnande intresse för mjölkproduktionen och samtidigt tjäna pengar på den. Jordbruk är en livsstil inte ett arbete.

Den kanske största orsaken till att F har valt att avveckla sin mjölkproduktion är familjen. Familjens påverkan kan delas in i tre huvudpunkter. Till att börja med har familjen inte delat F:s intresse för mjölkproduktion och jordbruk vilket har gjort att han hela tiden har varit ensam i driften. Den andra punkten är att F vill ha mer tid för familjen d.v.s. få tillgång till mer fritid som han kan spendera med familjen. Den tredje och sista punkten är att familjen har stöttat honom i beslutet att avveckla.

Tillgången på fritid under tiden med mjölkproduktionen var begränsad och kostade mycket. F menar att även om jordbruk har ett visst mått av frihet inom yrket så finns det en bundenhet framförallt inom animalieproduktionen. Det var friheten från denna bundenhet han ville uppnå när han beslutade sig för att avveckla.

Sammanfattningsvis så har de viktigaste faktorerna varit familjen, hälsan, ekonomin att F varit ensam i driften.

5 Analys

5.1 Modellen

På det stora hela så fungerade modellen relativt bra med den indelning i kategorier som gjorts. Det yttersta skalet, allmän omvärld, kom dock inte till någon större specifik användning för att beskriva de fallföretag som intervjuats. Att så var fallet beror på att den allmänna omvärlden inte kan påverkas av mjölkproducenterna då det handlar om samhällets struktur, lagar, regler etc. och faktorerna i denna kategori är externa. Kategorin allmän omvärld kan tänkas komma mer till användning i en studie som behandlar multinationella företag som agerar på världsmarknaden där man bl.a. möts av olika lagar och regler. Det kan också tänkas att den allmänna omvärlden får en större påverkan om en studie utförs i två eller fler länder där den allmänna omvärlden är varierande. När fallföretagen är av nationell storlek eller av den storlek som de är i denna uppsats och enbart agerar på ett nationellt plan, kanske man till och med kan gå så långt att man utesluter den allmänna omvärlden i undersökningen.

Många av de faktorer som omnämns i uppsatsen kan placeras i mer än en kategori vilket kan skapa vissa problem. Lösningen på detta till detta kan vara att slå samman några av kategorierna eller att skapa fler. I denna uppsats fall då individen och företaget är så nära sammankopplat skulle en eventuell sammanslagning kunna göras mellan kategorierna Gården/Företaget och Individen. Man ska dock ha i åtanke att det är en teoretisk modell och är därmed en förenkling av verkligheten.

5.2 Avvecklare

5.2.1 Omvärld

Tätortsnära

Alla de tre avvecklarnas gårdar är placerade i tätortsnära områden, två i storstadsnära områden och den tredje i närheten av en mindre tätort. Enligt alla tre har denna geografiska placering haft en märkbar påverkan på mjölkproduktionen ifråga om bl.a. gödselhantering, tillgång till naturbeten och alternativa inkomstmöjligheter. En tänkbar förklaring är att tätorternas exploatering av jordbruksmark för olika former av tätortbebyggelse kan vara en påverkande faktor och att detta främst medför ett högre markpris som gör det svårt för lantbruket nå lönsamhet.

Isolerade som mjölkbönder

Samtliga tre avvecklare var de sista mjölkbönderna i sina närområden, vilket visar på att de befunnit sig i bygder med negativa mjölktrender. I denna uppsats skall detta ses som en möjlig faktor till avveckling, dock inte som en avgörande faktor. Detta beror på att valet av respondenter var sådant att avvecklarna befann sig i län med en minskning av antalet mjölkkor.

De två som hade personal för sköta driften ansåg inte att det hade en direkt påverkan på deras beslut medan den tredje kände att det blev allt färre lantbrukare att samarbeta med då det blir allt längre till både närmaste mjölkproducent och närmaste lantbrukare.

Alternativa inkomstmöjligheter

En viktig faktor för beslutet att avveckla är möjligheten till inkomst från annat håll än genom mjölkproduktion. Avvecklare E har under en längre tid haft sin huvudsakliga sysselsättning och inkomst utanför mjölkproduktionen. Avvecklare A har hela tiden haft en diversifierad verksamhet i företaget och beslutade sig för att lägga mer tid och energi på andra produktionsgrenar och därmed avveckla mjölkproduktionen. Avvecklare F såg chansen att hitta andra inkomstmöjligheter då Sverige befann sig i en högkonjunktur vid tidpunkten för avvecklingsbeslutet.

5.2.2 Företaget/Gården

Ekonomi

De tre avvecklarna upplevde ett lågt eller negativt nettoresultat i mjölkproduktion. Orsakerna till att ekonomin inte var tillfredsställande var flera. Ekonomifaktorn är i alla tre fallen inte den enskilda huvudfaktorn utan är sammankopplad med minst en annan faktor. Till exempel i fall E är den försämrade ekonomin sammankopplad med gammal utrustning och litet intresse.

5.2.3 Individen

Intresse

Gemensamt för två av de tre avvecklande mjölkproducenterna var att de själva saknade intresse för mjölkproduktion. Det visade sig bl.a. genom att de inte var involverade i den dagliga skötseln av produktionen. Den var utlagd på anställd personal. Detta har gjort att de inte känt den tillräcklig motivation för att fortsätta med eller utveckla produktionen.

Den tredje avvecklaren hade intresse för mjölkproduktion. Men detta intresse delades inte med någon annan i familjen. Det medförde att han blev ensam och kände sig ensam i produktionen.

5.3 Utvecklare

5.3.1 Omvärld

Närhet till andra mjölkbönder

De tre utvecklarna befinner sig i områden med en positiv mjölktrend vilket bekräftas genom att det finns fler mjölkproducenter i områdena som har eller ska utveckla sin produktion. Detta har möjliggjort att de kunnat inhämta inspiration genom olika former av besök. De har också en god kontakt med andra mjölkproducenter eller lantbrukare i sitt närområde. Precis som med avvecklarna så ska denna faktor ses som en möjlig och inte en avgörande faktor, då valet av respondenter som utvecklat befann sig i län med en ökning av antalet mjölkkor.

5.3.2 Företaget/Gården

Ekonomi

Ekonomin är en komplicerad faktor. Till att börja med så ansåg både utvecklarna själva och deras finansörer att de hade en tillräckligt stabil ekonomi för att göra en investering. Målet

för alla tre var att minst bibehålla samma lönsamhet som de redan hade men även att den helst skulle öka. I samtliga tre fall gjordes investeringskalkylerna innan det fanns någon vetskap om mjölkprishöjningarna som skedde under hösten 2007 vilket innebär att investeringarna inte gjordes p.g.a. ett bättre prisläge. Den ekonomiska faktorns påverkan ser ut att vara sådan att man genom att rationalisera och skaffa sig stordriftsfördelar minskar kostnaderna och får bättre ekonomi. Däremot verkar det inte vara en förhoppning eller vetskap om bättre mjölkpris som direkt påverkar ett beslut att utveckla.

Arbetsmiljö och djurmiljö

Alla tre utvecklare har gått från att ha ett mjölkningssystem med uppbundna djur till ett mjölkningssystem med lösdrift, två av dem med mjölkrobot och den tredje med mjölkgrup. Det har enligt utvecklarna varit en viktig faktor att för dem att få en mer rationell drift som också gör att de själva får en bättre arbetsmiljö och att även djurmiljön blir bättre.

Arbetskamrater

En viktig faktor enligt alla tre utvecklarna är att de har någon att dela arbetsbördan med, att ha en arbetskamrat. En av utvecklarna har utvecklat sin produktion tillsammans med sin fru, ett av företagen drivs av två bröder och i det tredje är det tänkt att sonen i framtiden ska gå in i driften av produktionen. Detta har också medfört att det har funnits stöd och att man har stöttat varandra vid beslutet och att det funnits någon att diskutera tankar och idéer kring produktionen beslutet med.

5.3.3 Individiden

Intresse och livsstil

Alla tre utvecklare har ett genuint intresse för mjölkproduktion och trivs med att leva som mjölkproducent. Alla tre har undersökt andra alternativ, både alternativa produktionsinriktningar och möjligheten att avveckla helt. Samtliga säger dock att de alternativen aldrig kändes riktigt aktuella eller realistiska.

Ålder och efterträdare

En viktig faktor som påverkat utvecklarna beslut att utveckla är att antingen de själv eller en efterträdare kommer att kunna bedriva mjölkproduktion så lång tid att en investering kan amorteras och skrivas av. Hade de inte känt eller haft vetskap om säker fortlevnad av företaget hade det varit mer tveksamt att de hade genomfört den investering som de nu har gjort. Piper (2002) kom också fram till att åldern hade en viss inverkan på beslutet att utveckla.

5.4 Avvecklare och utvecklare

5.4.1 Omvärld

Trend i området

Om trenden är negativ i området och det enda man ser är att mjölkproducenterna lägger ner sin verksamhet så verkar viljan att själv fortsätta minska för varje nedlagd gård. Alla tre avvecklare i denna uppsats har under olika lång tid varit de sista mjölkproducenterna i sitt närområde. Utvecklarna är däremot inte ensamma kvar i sitt närområde utan det finns mjölkbönder kvar och flera av dem har utvecklat eller funderar på att utveckla. Tilläggas bör

dock att för att någon ska kunna utveckla och bli större måste denne få tillgång till mer mark och enda sättet att få det är att någon annan avvecklar. Detta innebär att det även i de områden med positiv mjölktrend finns det de som avvecklar men att det totala antalet kor i området är mer eller mindre oförändrat. Som tidigare nämnts så är detta en möjlig faktor och inte en avgörande faktor i denna uppsats.

Tätortsnära och alternativa inkomstmöjligheter

När avvecklarna studeras visar det sig att alla tre befinner sig tätortsnära områden vilket har påverkat deras avvecklingsbeslut mer eller mindre. De fallföretag som utvecklats ligger inte i tätortsnära områden men de har alla fullt rimliga pendlingsavstånd till en större tätort. Hur påverkar då detta mjölkproducenterna? Det verkar vara som att det är ofördelaktigt att befinna sig i direkt anslutning till en tätort då konkurrensen om marken är hårdare och problem med gödselhantering uppstår. Att befinna sig inom pendlingsavstånd till en tätort är mer positivt då konkurrensen om marken är lägre, färre eller inga problem med gödselhanteringen samt att det kan tänkas vara en trygghet att ha pendlingsavstånd till en eventuell anställning i tätorten om någonting skulle gå fel med investeringen.

Ekonomi

Ekonomi har betydelse både för utvecklarna och avvecklarna trots att utvecklarna inte alltid ser det som en direkt avgörande faktor medan avvecklarna lägger större vikt vid ekonomins påverkan på beslutet.

5.4.2 Individen

Intresset

Intresset har en central roll hos både utvecklare och avvecklare. Hos utvecklarna är intresset en av de viktiga faktorerna för att de väljer att satsa på mjölkproduktion. Mjölkproduktion är det yrke eller den livsstil de vill ha och försöker därmed göra det bästa av situationen för att kunna fortsätta. Hos avvecklarna å andra sidan är det avsaknaden av eller det svaga intresset som gör att de inte anser att det är värt att fortsätta eller utveckla. De ser andra alternativa inkomstkällor som en bättre väg att gå för att det resultat de vill nå.

Ekonomi

Den ekonomiska faktorn spelar en viss roll hos både utvecklare och avvecklare. Det som skiljer dem åt är deras syn på hur de ska nå det ekonomiska mål de eftersträvar. Utvecklarna vill nå sitt ekonomiska mål genom att bedriva mjölkproduktion medan avvecklarna ser bättre möjligheter att nå målet inom andra områden. Enligt empirin i denna uppsats är det inte självklart att de som utvecklar är mer entreprenöriella än de som avvecklar, det kan mycket väl vara så att genom att vara entreprenör så ser man att det t.ex. är bättre att utnyttja andra resurser som finns på gården vilka ger en högre avkastning.

5.5 Hypoteser

Här nedan följer en genomgång och diskussion av de hypoteser som presenterades i slutat av litteraturstudien i kapitel 2.

Hypotes 1

- *Den sociala faktorn har stor inverkan på beslutet att avveckla eller utveckla, såtillvida att utvecklare befinner sig i ett socialt sammanhang som stödjer utveckling, i högre utsträckning än avvecklare. Att den sociala faktorn har stor inverkan beror på att i de flesta fall så är individ och företag samma enhet, inom mjölkproduktionen.*

Denna hypotes bekräftas till stor del av empirin. De som valt att utvecklat sin produktion har gjort så antingen tillsammans med någon familjemedlem eller så har familjen varit positiv till beslutet och stöttat utvecklaren. Utvecklarna har också befunnit sig i områden där det funnits andra mjölkbönder som valt att utveckla sin produktion. Avvecklarna, däremot, har varit de sista mjölkproducenterna i sina närområden vilket har påverkat dem mer eller mindre. När avvecklarna har funderat på att avveckla sin produktion har det inte funnits någon i deras närhet som har haft intresse av och ambitionen att ta över produktionen vilket har gjort att det att de tagit beslutet att just avveckla.

Sammanfattningsvis, så befinner sig utvecklarna i ett socialt sammanhang som i högre utsträckning stödjer utveckling av mjölkproduktion, medan avvecklarna befinner sig i ett sammanhang som inte stödjer utveckling av mjölkproduktion i samma utsträckning. Därmed inte sagt att avvecklarna befinner sig i ett socialt sammanhang inte stöder utveckling generellt.

Hypotes 2

- *Värderingar hos mjölkproducenten spelar roll för beslutet att utveckla eller avveckla. En hypotes är att utvecklare har mer instrumentella värderingar, samt ett mer entreprenöriellt förhållningssätt än avvecklare.*

Empirin bekräftar inte denna hypotes. Att avveckla mjölkproduktionen behöver inte innebära att man har ett mindre entreprenöriellt förhållningssätt än utvecklare, det kan till och med vara tvärt om. Det bästa exemplet på att denna hypotes inte håller är respondent A, där mjölkproduktionen utgjorde en av flera grenar inom företaget, som ansåg att det bästa sättet för att nå ett positivt resultat var att avveckla mjölkproduktionen och utveckla de andra grenarna inom företaget.

De fallföretag i empirin som har beslutat att utveckla vill jag placera någonstans mitt emellan "Försiktig strateg" och "Entreprenör" i Insulanders (1986) matris med olika typer av företagsledare. Anledningen till detta är att utvecklarna ser lantbruket som ett sätt att leva samtidigt som de delvis agerar som en entreprenör med väl underbyggda risktaganden som de ser som möjligheter. Ytterligare anledningar till denna placering är att de inte är riktigt så försiktiga och riskaversiva som en försiktig strateg och de är inte första hand företagare utan de är minst lika mycket mjölkproducenter.

Avvecklarna däremot går det inte är göra någon generell placering av i Insulanders (1986) matris med olika typer av företagsledare. Respondent A är en entreprenör, respondent E är delvis en defensiv strateg och respondent F är svårplacerad och hamnar någonstans mellan defensiv och försiktig strateg.

När det gäller de instrumentella värderingarna så stämmer hypotesen bättre. Utvecklarna ser mjölkproduktion som ett medel att uppnå sina mål vilket utvecklarna inte gör.

Hypotes 3

- *Mjölkspriset i sig är inte en direkt påverkande faktor för beslutet att avveckla/utveckla. Det som är avgörande är hur mjölkproducenten ser på medlet, i det här fallet mjölkproduktion, för att uppnå sitt mål.*

Den här hypotesen kan bekräftas genom empirin. De tre som har beslutat att utveckla har i sina investeringskalkyler använt det för tidpunkten aktuella mjölkpriset. Samtliga utvecklare gjorde sina kalkyler innan det fanns någon vetskap om det under år 2007 höjda mjölkpriset. Alla de tre utvecklarna beslutade att avveckla mjölkproduktionen innan det fanns någon vetskap om prishöjningen. Detta innebär att samtliga respondenter fattade sina beslut med liknande förutsättningar i fråga om mjölkpriset.

Hypotesen ser ut att stämma då bl.a. intresse, socialt sammanhang och utvecklingen i närområdet verkar ha en större påverkan på beslutet. De som är intresserade av mjölkproduktion och vill ha det som sitt yrke ser till att minska kostnader och rationalisera driften så att de uppnår sina mål. De som avvecklar sin mjölkproduktion anser att insatserna i produktionen, såväl ekonomiska som psykiska och fysiska, är för kostsamma. De anser helt enkelt att nettot är för lågt och letar sig därför till andra inkomstkällor.

Hypotesen kan bekräftas inom ramarna för den här uppsatsen och med de respondenter som deltagit i den. Det är dock möjligt att hypotesen kan förkastas eller kan behöva justeras när en liknande studie görs efter att en påtaglig förändring i mjölkpriset har skett och effekterna av prisförändringen slagit igenom.

Hypotes 4

- *Hur mjölkproducenten förhåller sig till den specifika omvärlden påverkar beslutet att utveckla/avveckla. De som väljer att utveckla har en bättre relation eller kontakt med myndigheter, mejeri etc., än vad de som avvecklar har.*

I de intervjuer som gjorts så har inte respondenternas uppfattning av förhållandet till den specifika omvärlden inte uppvisat någon påtaglig skillnad. Utvecklarna ansåg att de hade en god och relativt bra relation eller kontakt och de som avvecklat gav inget direkt uttryck för att deras förhållande till den specifika omvärlden skulle vara problematiskt på något sätt. De som hade avvecklat verkade ha haft en fungerande relation och det verkar inte heller som om den specifika omvärlden hade någon direkt påverkan på något av besluten att avveckla eller utveckla. Respondenternas syn på den specifika omvärlden hade ingen påtaglig skillnad mellan de två grupperna, det var snarare så att de skilde sig något mellan de olika individerna.

6 Slutsatser

Vad har då detta arbete resulterat i? Till att börja med så är min uppfattning den att syftet med valet av en kvalitativ undersökning har uppfyllts. Med detta menas att intervjuerna har gett en djupare förståelse för de faktorer som påverkar beslutet att utveckla eller avveckla och att man kommit närmare individen bakom beslutet och hur denne har vägt och upplevt olika faktorer.

Av fyra hypoteser som litteraturstudien ledde fram till, blev resultatet att två kunde bekräftas medan två kunde förkastas. Den första hypotesen om att utvecklare befinner sig i ett socialt sammanhang som stödjer utveckling kunde bekräftas genom empirin, likaså den tredje hypotesen om att priset inte är en direkt påverkande faktor kunde bekräftas. Den andra hypotesen om att utvecklare har mer instrumentella värderingar och är mer entreprenöriella, kunde inte bekräftas fullständigt då det inte gick att säga att de var mer entreprenöriella men att de däremot hade mer instrumentella värderingar vilket ledde till att hypotesen i sin helhet förkastades. Den fjärde och sista hypotesen om att utvecklare skulle ha en bättre relation eller kontakt med sin specifika omvärld kunde inte bekräftas då det inte klart och tydligt gick att utröna något mönster som skilde de båda grupperna från varandra vilket gjorde att även denna hypotes fick förkastas.

De faktorer som hade starkast påverkan på utvecklarna var också de faktorer som hade starkast påverkan på avvecklarna. Att utfallet var sådant var inte överraskande även om det inte var helt självklart. Som jag ser det så var intresse, den sociala och geografiska omgivningen, företagets fortlevnad samt synen på hur man uppnår sina ekonomiska mål de starkast påverkande faktorerna. Intresset var mycket avgörande i fem av de sex fallen vilket resulterade i att tre av de med stort intresse för mjölkproduktion beslutade att utveckla medan de två som hade en lägre grad av intresse beslutade att avveckla. Detta är delvis sammankopplat med synen på hur man uppnår sina ekonomiska mål. De som är intresserade föredrar att uppnå sina ekonomiska mål med hjälp av mjölkproduktion medan de med lägre grad av intresse för mjölkproduktion söker uppnå sina ekonomiska mål genom att hitta någon annan inkomstkälla som de är mer intresserade av eller som de anser ge en högre lönsamhet.

Den sociala omgivningen var viktig för både utvecklare och avvecklare. De som valt att utveckla hade en eller flera individer i sin direkta närhet som ställde sig positiva till en utveckling av mjölkproduktionen. De som avvecklade befann sig inte i en social omgivning med samma värdering som fanns i utvecklarnas omgivning, det var snarare så att de fick stöttning i beslutet att avveckla. Nära sammankopplat med detta är företagets fortlevnad. Med företagets fortlevnad menas i det här fallet om det är troligt att företaget kommer att fortleva så pass länge att en investerings livslängd ligger inom ramarna. Underfaktorerna i denna kategori är mjölkproducentens egen ålder eller vetskapen om det finns någon som kommer att ta över företaget och se till att det fortlever. Utvecklarna hade vetskap om fortsatt företagande antingen i form av att de själva var i relativt ung ålder eller att det fanns någon i dess närhet som skulle ta över mjölkproduktionen. Denna vetskap hade inte avvecklarna vilket delvis gjorde att de inte ville göra en investering.

Den geografiska omgivningens påverkan är något av en hypotetisk slutsats då inte alla respondenter ansett att detta var en direkt påverkande faktor, utan den baseras på mina egna tolkningar av respondenternas beskrivning av situationen i deras närområde.

Den teoretiska modellen är fullt användbar men med vissa frågetecken kring vikten av att ha med det yttersta skalet, vilket innehåller kategorin allmän omvärld. Kategorierna

gården/företaget och individen kanske kan slås samman när fallföretagens individer och företag är så pass nära sammankopplade som de är i denna uppsats. Ett sätt att få svar på detta kan vara att testa modellen i en kvantitativ studie och där se om hur modellen fungerar. Ytterligare en sätt att testa och utveckla modellen kan vara att göra någon form av internationell studie med respondenter från fler länder, för att få en bättre förståelse av hur den allmänna omvärlden påverkar företagen.

I framtiden skulle det vara intressant att se en ny liknande undersökning som denna med ett avsevärt högre mjölkpris. Tanken är att undersöka om mjölkböndernas syn på mjölkproduktion har ändrats när villkoren har ändrats. Med andra ord ger ändrade villkor ett annat resultat och i så fall på vilket sätt?

De kritiska slutsatserna till denna uppsats är att antalet respondenter kan ha varit något få till antalet men har p.g.a. den avsatta tiden, 20 veckor, begränsats till sex stycken. Det hade varit intressant att haft mer tid till att intervjua fler respondenter och därmed fått en än mer nyanserad bild och djupare förståelse för drivkrafterna bakom det strategiska beslutet att avveckla eller utveckla mjölkproduktionen.

Referenser

Litteratur och publikationer

- Alsos, G. A., Ljunggren, E., Pettersen, L. T. 2003. Farm-based entrepreneurs: What triggers the start-up of new business activities? *Journal of Small Business and Enterprise Development* 10(4). Sid. 435-443.
- Gasson, R. 1973. Goals and values of farmers. *Journal of Agricultural Economics*, 24: 521-524.
- Hansson, H. 2007. Driving and restraining forces for economic and technical efficiency in dairy farms. Doctoral diss. Dept. of Economics, SLU. *Acta Universitatis agriculturae Sueciae* vol. 2007:108.
- Henrekson, M. 2001. Institutionella förutsättningar för entreprenörskap och företagstillväxt. Från Davidsson, P., Delmar, F., Wiklund J., (red), *Tillväxtföretagen i Sverige*. SNS Förlag, Stockholm. sid. 38-82.
- Hultén, H., 2003. Varför utvecklar respektive avvecklar mjölkföretagare sin produktion? Examensarbete 317. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för Ekonomi. Uppsala.
- Hultén, H., Öhlmér, B. 2003. Why do some farmers develop and other quit their milk production? Working Paper Series 2003:2. Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för ekonomi.
- Insulander, M., Löfgren, N.Å., Olsson, R., Wålstedt, K. 1986. Företagsledning och framgång – en studie av lantbruksföretag. Rapport 264. Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för Ekonomi. Uppsala.
- Kylén, J-A & Westlund, N., 1980. Intervju. Sid 22-84.
- Lee, D., Newman, P., Price, R. 1999. *Decision Making in Organisations*. Prentice Hall, Glasgow.
- Lunneryd, D. 2003. Unique Decision Making with Focus on Information Use – The case of converting to organic milk production. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria* 405.
- Mark-Herbert, C., 2002. Functional foods for added value. Doctoral diss. *Acta Universitatis agriculturae Sueciae. Agraria* vol. 313. Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för Ekonomi. Uppsala.
- Nordström Källström, H., 2002. Att vara lantbrukare eller inte – En studie av förutsättningar för livskraftigt lantbruk i tre nedläggningsdrabbade områden i Sverige. RA02:10. Jordbruksverket. Jönköping.

- Piper, C. 2002. Varför utveckla eller avveckla gårdens mjölkproduktion. LUI, Stockholm. (Opublicerat).
- Sveriges statistiska centralbyrå (SCB). 2007. Jordbruksstatistisk årsbok 2007. Elanders AB.
- Wiklund, J. 2001. Små företags tillväxtstrategier. Från Davidsson, P., Delmar, F., Wiklund J., (red), Tillväxtföretagen i Sverige. SNS Förlag, Stockholm. Sid. 272-293.
- Wiklund, J., Davidsson, P., Delmar, F. 2001. Hur förväntningarna påverkar småföretagens tillväxtvilja. Från Davidsson, P., Delmar, F., Wiklund J., (red), Tillväxtföretagen i Sverige. SNS Förlag, Stockholm. Sid. 146-167.
- Öhlmér, B. 1998. Models of Farmers Decision Making – Problem Defenition. Swedish Journal of Agricultural Research 28. Sid. 17-27.
- Öhlmér, B. 2007. The need and design of computerized farm management tools – Lesson learned from a Swedish case, Från ICT in Agriculture: Perspectives of Technological Innovation, Sid 255-266.
- Öhlmér, B., Brehmer, B & Olson, K., 1997. Decision Making Processes of Swedish Farmers – Detection of problems. Från Antonides, G.W., van Raaij, F., & Matial, S., (eds), Advances in Economic Psychology. John Wiley & sons. Chichester. Sid 255-266.
- Öhlmér, B., Brehmer, B., Olson, K. 1998. Understanding farmers' decision making processes and improving managerial assistance. Agricultural Economics 18: 273-290.

Internet

Svensk mjölk, www.svenskmjolk.se

1. *Antal kor I Sverige, 2007-04-07,*
www.svenskmjolk.se/ImageVault/Images/id_462/scope_128/ImageVaultHandler.aspx

Bilaga 1. Brev till avvecklare.

Faktorer som påverkar avveckling av mjölkproduktion

Hej!

Mitt namn är Jonatan Dalberg och jag är agronomstudent vid Sveriges Lantbruksuniversitet. Jag växte upp på ett mindre lantbruk i Värmland innan jag började studera till agronom. Just nu håller jag på att skriva mitt examensarbete, där jag intresserar mig för vilka faktorer som påverkar en mjölkproducentens beslut att avveckla sin produktion. Undersökningen bygger på intervjuer med mjölkproducenter som har eller är på väg att avveckla produktionen. Det är här som just du kommer in i bilden, då jag har en förhoppning om att få intervjua dig! Ökad kunskap om mjölkproducenternas situation och vilka faktorer som ligger bakom avveckling av produktionen är oerhört viktig för att kunna förbättra mjölkgårdarnas situation. Därför är just dina åsikter, tankar och erfarenheter av yttersta betydelse.

Jag kommer att ringa upp dig under vecka xx för att fråga om du vill bli intervjuad. Då bestämmer vi också tid och plats för intervjun. Själva intervjun går till så att vi samtalar en till två timmar kring olika faktorer som fått dig att ta beslutet att avveckla mjölkproduktionen.

I alla skrifter som bygger på denna studie kommer allt intervjumaterial att behandlas anonymt så att enskilda personer inte går att spåra.

Hoppas du vill bli intervjuad och därigenom dela med dig dina erfarenheter och kunskap.

Med vänliga hälsningar

Jonatan Dalberg, Agr. Stud.

Bilaga 2. Brev till utvecklare.

Faktorer som påverkar utveckling av mjölkproduktion

Hej!

Mitt namn är Jonatan Dalberg och jag är agronomstudent vid Sveriges Lantbruksuniversitet. Jag växte upp på ett mindre lantbruk i Värmland innan jag började studera till agronom. Just nu håller jag på att skriva mitt examensarbete, där jag intresserar mig för vilka faktorer som påverkar en mjölkproducentens beslut att utveckla sin produktion. Undersökningen bygger på intervjuer med mjölkproducenter som har eller är på väg att utveckla produktionen. Det är här som just du kommer in i bilden, då jag har en förhoppning om att få intervjua dig! Ökad kunskap om mjölkproducenternas situation och vilka faktorer som ligger bakom utveckling av produktionen är oerhört viktig för att kunna förbättra mjölkgårdarnas situation. Därför är just dina åsikter, tankar och erfarenheter av yttersta betydelse.

Jag kommer att ringa upp dig under vecka xx för att fråga om du vill bli intervjuad. Då bestämmer vi också tid och plats för intervjun. Själva intervjun går till så att vi samtalar en till två timmar kring olika faktorer som fått dig att ta beslutet att utveckla mjölkproduktionen.

I alla skrifter som bygger på denna studie kommer allt intervju material att behandlas anonymt så att enskilda personer inte går att spåra.

Hoppas du vill bli intervjuad och därigenom dela med dig dina erfarenheter och kunskap.

Med vänliga hälsningar

Jonatan Dalberg, Agr. Stud.

Bilaga 3. Uppföljningsbrev med intervjusammanställning.

God fortsättning på det nya året!

Här kommer sammanställningen av intervjun som vi gjorde. Jag vill nu att du läser igenom sammanställningen och kontrollerar att jag fått med det som är väsentligt och att du samtidigt begrundar följande frågor:

Har jag missförstått/feltolkat något?
Finns det några faktafel?
Har du några synpunkter?
Finns det något du vill tillägga?

Har du kommentar till ovan nämnda frågor, ändringar m.m. är det fritt fram att göra markeringar i texten och jag bifogar även ett blad där du kan skriva ner dina kommentarer och synpunkter. När du känner dig nöjd med sammanställningen så kryssar du i en av rutorna som finns på nästa sida och skriver under. Med underskriften godkänner du att jag får använda innehållet i intervjusammanställningen i mitt examensarbete. Därefter vill jag du skickar tillbaka materialet i det bifogade svarskuvertet till mig så snart du kan, helst vill jag att det är mig senast tillhanda tisdagen den 22/1. Har du frågor så kan du kontakta mig via telefon eller e-post, kontaktuppgifter hittar du längst ned på denna sida.

Än en gång, stort tack för din medverkan!

Med vänliga hälsningar

Jonatan Dalberg, Agr. Stud.

Tel.: 070 289 22 77

E-post: a02joda1@stud.slu.se

Bilaga 4. Godkännande av intervjusammanställning.

Godkännande av sammanställning

När du har läst igenom intervjusammanställningen kryssar du i en av rutorna nedan och skriver under. Kryssa i ruta ett om du anser att sammanställningen är godkänd i sin nuvarande version. Om du har gjort några ändringar, tillägg m.m. kryssar du i ruta två för godkännande av sammanställningen. Underskriften godkänner att Jonatan Dalberg får använda innehållet i intervjusammanställningen i sitt examensarbete och att du har tagit del av innehållet.

- Jag godkänner sammanställningen utan ändringar.
- Jag godkänner sammanställningen med de ändringar som jag bifogat.

Datum Ort

Förnamn Efternamn

Bilaga 5. Intervjuguide.

Intervjuguide

Formalia

Tid

Plats

Dokumentation

Intervjupersonen

Namn

Bakgrund

Gör idag

Företaget/Gården

Storlek

Mjölkningsystem

Etc.

Faktorer som påverkat beslutet

Allmän omvärld

Specifik omvärld

Företaget/gården

Individen/Familjen/Beslutsprocessen

Beslutet

Egen guide för intervjun.

Fas I – Uppvärmning

Bli bekant

Syftet med intervjun

Översiktlig information

Intervjuns uppläggning

Fas II – Fri berättelse

Öppna frågor

Stimulerande frågor

Uppföljningsfrågor

Fokuseringsord

Fas III – Precisering

Konkreta exempel

Faktafrågor

Täckande frågor

Kompletterande frågor

Krävande frågor

Sammanfattande frågor

Ledande frågor

Fas IV – Kontroll

Kräva mer exakta svar

Pröva motstridiga uppgifter

Sammanfattningar

Ledande frågor

Undvik förhör

Fas V – Information & avrundning

Runda av

Ge information

Svara på frågor

Fas VI - Avslutning

Sammanfattning

Värdefullt

Syftet med undersökningen

Stödfrågor

Frågor Fas II – Fri berättelse

Varför har du valt att avveckla/utveckla?

Vad var viktigt för dig när du tog beslutet?

Hur såg din situation ut innan och under beslutet?

Var det en enskild tidpunkt/händelse som fick dig att ta beslutet eller var det något som växt fram under en längre tid?

Har du någon uppfattning om varför mjölkproducenter väljer att avveckla/utveckla?

Frågor Fas III – Precisering

Hur ser du på utveckling/avveckling av mjölkproduktionen? (Frågan om utveckling ställs till avvecklare och tvärt om)

Hur ser mjölkproduktionen ut i ditt närområde?

Anser du att mjölkproduktionen förändrats under din aktiva tid? (Om ja, hur har det påverkat ditt beslut och i så fall hur?).

Frågor Fas IV – Kontroll

Om vi blickar tillbaka i intervjun, vilka var de viktigaste faktorerna som låg till grund för ditt beslut?

Har du något mer du vill addera till det vi tagit upp?

Frågor Fas V – Information & avrundning

Har du några fler funderingar kring intervjun?

Frågor Fas VI - Avslutning

Pris: 100:- (exkl moms)

Tryck: SLU, Institutionen för ekonomi, Uppsala 2008.

Distribution:

Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för ekonomi
Box 7013
750 07 Uppsala
Tel 018-67 2165

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Economics
P.O. Box 7013
SE-750 07 Uppsala, Sweden
Fax + 46 18 673502